

Institutionen för individ och samhälle
Socialpedagogiska programmet

En plats att landa på

En uppsats om sorg, kris och kön och hur dessa begrepp kan tillämpas i praktiskt arbete med barn på akuthemmet Lejonet.

A place to land

An essay on grief, crisis and gender and how the concept of them may be used in practical childrens welfare work.

av

Jenny Johannesson och Sara Nummela

C-uppsats i socialt arbete, 10 poäng

Handledare: Lars Rönnmark

Vänersborg, maj 2005

En plats att landa på

(A place to land)

Maj 2005

Jenny Johannesson och Sara Nummela

Sammanfattning

Uppsatsens syfte är att undersöka hur personal på akuthemmet Lejonet använder begreppen sorg och kris i arbetet med barn mellan ett och tolv år, samt om och hur barnens kön påverkar personalens bemötande. De använda frågeställningarna är följande:

1. Hur ser personalen på akuthemmet Lejonet på begreppen sorg och kris?
 2. Hur tillämpar personalen på akuthemmet Lejonet sin teoretiska kunskap och sina vardagsteorier om barn i sorg och/eller kris i sitt arbete?
 3. Hur bemöter personalen på akuthemmet Lejonet barn med olika kön?
- Problemen inom detta område kan ses som att det är svårt att skilja på begreppen sorg och kris, då de lätt kan blandas samman, samt att barns kön kan påverka hur de bemöts. I insamlandet av information har det använts kvalitativa intervjuer. Resultaten och analysen visade att personalens teoretiska kunskaper om sorg och kris tycktes ganska vaga, utifrån vad de säger, men att det verkade finnas många kopplingar till teorier i deras praktiska arbete. De visade också att skillnader i bemötande av barn av olika kön förekom, mer eller mindre omedvetet. Vad som kan diskuteras är om barnen på akuthemmet får den hjälp de behöver för att bearbeta eventuella förluster och om man skulle kunna arbeta på ett mer effektivt sätt för att bland annat kunna undvika att barnen och personalen utsätts för fler separationer än nödvändigt.

Nyckelord: sorg, kris, kön, barn, bemötande

Abstract

The essay's purpose is to examine how staff at the emergency home The Lion use the concepts of grief, crisis and gender in their work with children aged one to twelve years, and if the genders of the children affect the way they are treated. We have used the following questions:

1. How do the staff at The Lion view the concepts of grief and crisis?
2. How do the staff at The Lion apply their theoretical and everyday knowledge of sorrow and crisis in their work?
3. How do the staff at The Lion treat children of different gender?

We believe the problems in this area to be the difficulty of separating the concepts of sorrow and crisis, and that the children's gender may be an influence on how they are treated. To gather information we used qualitative interviews. The staff does not speak much about theoretical knowledge of sorrow and crisis, but seem to have many theoretical connections in their practical work. They also showed more or less conscious differences in the

way they treated children of different genders. What can be discussed is if the children at The Lion gets the help they need to start process their grief or crisis, since it is not a treatment home and if there is a way to work more efficiently in order to avoid that children and staff suffer unnecessary separations.

Keyword: grief, crisis, gender, children, treatment

Förord

Till att börja med vill vi tacka den personal som ställde upp och medverkade i vår uppsats för att de så generöst delade med sig av sin tid och sina erfarenheter. Deras öppenhet gav oss en inblick i hur det kan vara att arbeta med barn som ofta upplever stor sorg och kris. Den gav oss även en vidare bild av hur utsatta barns situation kan se ut och hur man kan bemöta dem utifrån deras behov. Vårt möte med de här personerna var en värdefull erfarenhet som vi kommer att bära med oss i vårt framtida arbete som socialpedagoger. Vi vill också tacka vår handledare Lars Rönnmark som alltid funnits till hands, kommit med kloka ord, tagit sig tid att kommentera och inspirera oss vidare i arbetet då det ibland känts motigt. Dessutom har han påmint oss om att det kommer att finnas ledig tid efter det att uppsatsen är klar, något som definitivt har gjort att arbetet gått lättare.

Innehållsförteckning

Kapitel 1

1.1 Bakgrund	sid. 8
1.2 Problemformulering	sid. 9
1.3 Syfte	sid. 9
1.4 Frågeställningar	sid. 9

Kapitel 2

2.1 Vad är sorg?	sid. 10
2.2 Sorgprocessen	sid. 10
2.3 Vad är kris?	sid. 11
2.4 Livskriser	sid. 11
Spädbarnsperioden (till slutet av första levnadsåret)	sid. 12
Småbarnsperioden (andra till tredje levnadsåret)	sid. 12
Slutet av småbarnsperioden och förskoleperioden (tredje till sjätte levnadsåret)	sid. 12
Den tidiga skolåldern (sju till tolvårsåldern)	sid. 13
2.5 Psykiska kristillstånd	sid. 13
Händelser som kan utlösa en traumatisk kris	sid. 13
Den traumatiska krisens faser	sid. 14
Posttraumatiska stresstörningar	sid. 15
2.6 Sorg och kris	sid. 16
2.7 Barn i sorg och kris	sid. 16
2.8 Barns förståelse av förluster	sid. 17
2.9 Att hantera sorgen i olika åldrar	sid. 17
Barn under fem år	sid. 17
Barn mellan fem och nio år	sid. 19
Barn från tioårsålder till tonårsperioden	sid. 19
2.10 Skillnader mellan flickor och pojkar	sid. 20
Att uppleva sig själv	sid. 20
Det manliga projektet	sid. 20
Homosocialitet, killgäng och pojkars känslor	sid. 21
2.11 Att som vuxen möta barn i sorg och kris	sid. 21

Kapitel 3

3.1 Metod	sid. 25
3.2 Reflektioner om reliabilitet och validitet	sid. 28
3.3 Etiska överväganden	sid. 29

Kapitel 4

4.1 Resultat intervju 1	sid. 31
Tema; sorg och kris	sid. 31
Anders	sid. 31
Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 31
Tema; kön	sid. 33
Anna	sid. 34
Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 34
Tema; kön	sid. 35
4.2 Resultat intervju 2	sid. 36
Tema; sorg och kris	sid. 36
Bosse	sid. 37
Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 37
Tema; kön	sid. 38
Bea	sid. 38
Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 38
Tema; kön	sid. 40
4.3 Resultat intervju 3	sid. 41
Tema; sorg och kris	sid. 41
Carl	sid. 41
Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 41
Tema; kön	sid. 42
Camilla	sid. 42

Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 42
Tema; kön	sid. 43
<u>Kapitel 5</u>	
5.1 Analys; sorg och kris	sid. 45
5.2 Analys; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris	sid. 47
5.3 Analys; kön	sid. 51
<u>Kapitel 6</u>	
Diskussion	sid. 54
<u>Kapitel 7</u>	
Avslutning	sid. 57
<u>Referenslista</u>	sid. 58
Bilaga 1	sid. 59
Bilaga 2	sid. 60

Kapitel 1

1.1 Bakgrund

Uppsatsen görs utifrån en kvalitativ ansats och ska handla om hur personal möter barn i sorg och kris. Vi kommer att behandla dessa frågor utifrån ett socialpedagogiskt och ett könsperspektiv. Vi vill dels få en bild av hur professionellt arbete med barn i sorg och kris ser ut, hur personalen definierar begreppen sorg och kris och hur och om de använder sig av dessa i sitt dagliga arbete. Vi vill också försöka få reda på om barn bemöts olika beroende på om de är pojkar eller flickor och hur dessa skillnader i så fall kan yttra sig.

Intresset för det här området har växt fram under kursen Socialt utsatta barn som vi båda valde som temakurs hösten 2004. Där läste vi litteratur och hörde föreläsningar om barn i olika svåra sociala situationer. Vi fick då en inblick i att barns sorg och kris inte är lika uppenbar som vuxnas och att den ibland förbises, misstolkas eller ogillas av omvärlden. Efter den omfattande Tsunamikatastrofen i slutet av december 2004 har fokuseringen på just barns sorg och kris ökat. Framför allt har media tagit upp hur man ska fånga upp och bemöta de barn som drabbats. Mot bakgrund av Asien- katastrofen, men även mot de asylsökande barn som hamnat i fokus på senare tid känner vi att barn i sorg och kris är ett aktuellt ämne. Men vi vill fokusera på hur barn i sorg och kris sätts i centrum utanför de massmediebevakade katastroferna av olika slag och har därför valt att göra intervjuer med personal som arbetar på ett akuthem för barn.

Barn som blir placerade på akuthem drabbas på ett eller annat sätt av en förlust, vilken kan starta kris- och sorgprocesser. Vi vill ta reda på hur personal som arbetar med barn i sådana situationer bemöter och tillgodoser dessa barns behov och hur de upplever barnens beteende. Barn socialiseras in i olika könsroller där de förväntas bete sig på vissa sätt beroende på om de är pojkar eller flickor och de lär sig tidigt vad som är accepterat och mindre accepterat beteende. Könsrollerna i samhället är ständigt närvarande och idealbilderna om hur man ska vara och vilka förväntningar som ställs blir allt tydligare. Beroende på detta är det biologiska könet en stor del av varje individs liv och vi tror att det har en stor påverkan på dennes identitets- och beteendeskapande. Därför är vi även intresserade av att se till könsperspektivet, om det finns några skillnader mellan pojkars och flickors sätt att sörja eller hantera en kris och hur det i så fall yttrar sig.

1.2 Problemformulering

Vad vi upplever vara problemet med vårt område är att det är svårt att skilja på begreppen sorg och kris och att dessa ofta kopplas samman som om de innebar samma process och samma behov. Detta kan leda till att de som drabbats av en förlust inte får den hjälp och det stöd de behöver. Enligt vår tro är det även ett problem att flickor och pojkar, även i dessa svåra situationer, förväntas bete sig och reagera olika beroende på vilket kön de har och att dessa förväntningar blir allt tydligare ju äldre barnet blir. Vi tror att pojkar lär sig att inte visa sig svaga och sårbara medan flickor i större utsträckning är mer kontaktsökande och öppna för att dela med sig av sina erfarenheter och upplevelser. Dessa könsskillnader kan verka hämmande på barns, framför allt pojkars, behov att uttrycka sina känslor. Detta på grund av att de socialiserats in i ett visst könmönster där vissa reaktioner ofta ses som icke acceptabla för det kön de tillhör av den omgivning de befinner sig i. Vi tror att dessa könsskillnader även kan påverka personalens bemötande av och deras åsikt om det drabbade barnet.

1.3 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ta reda på hur personalen på akuthemmet Lejonet definierar sorg och kris, undersöka om de använder sorg- och krisbegreppen i sitt arbete med barnen på akuthemmet, att undersöka vilka teoretiska kunskaper och vardagsteorier som tillämpas av personalen och hur dessa bemöter barn i sorg och/eller kris. Med vardagsteorier menar vi teorier som används i arbetet och som består av dels teoretisk kunskap som lärts in i studiesituationer under utbildning, saker man lärt sig från medarbetare på sin arbetsplats samt genom egen erfarenhet och eget tyckande om hur saker och ting är eller borde vara. Vi vill också få reda på om barnets kön påverkar personalen i deras arbete.

1.4 Frågeställningar

1. Hur ser personalen på akuthemmet Lejonet på begreppen sorg och kris?
2. Hur tillämpar personalen på akuthemmet Lejonet sin teoretiska kunskap och sina vardagsteorier om barn i sorg och/eller kris i sitt arbete?
3. Hur bemöter personalen på akuthemmet Lejonet barn med olika kön?

Kapitel 2

2.1 Vad är sorg?

Sorg är en av de mest omfattande psykologiska processer som sker i livet och kan definieras som att man upplever en förlust som ger ett psykiskt sår. Sorgens uppgift är att bearbeta denna förlust och läka detta sår genom en läkningsprocess som kallas sorgeprocessen (Fyhr, 1999).

2.2 Sorgeprocessen

Både små och stora förluster kan sätta igång en sorgeprocess. Sorg är subjektiv och skiljer sig från person till person. Det finns således inga bestämda mönster för hur den här processen ska gå till eller se ut. Människor som bearbetar sin sorg går sällan från fas till fas i denna bearbetning, utan kan växla mellan både tidigare och senare faser (Fyhr, 1999).

Sorgeförloppet brukar delas in i fyra olika faser:

1. *Chock* kan vara från några sekunder till några veckor. Den drabbade försöker förneka det smärtsamma budskapet om förlust och kan inte ta emot tröst, råd eller information. Personen kan drabbas av psykosomatiska symtom och handlingsförlamning. Chockade personer har svårt att efteråt minnas vad som hänt eller sagts.
2. När man ger utlopp för sina känslor bryts chocktillståndet och lämnar plats för en rad *olika reaktioner* som till exempel gradvis känslöbedövning-då medvetandet och verkligheten bara tillåts komma fram i korta perioder, eftersom det fortfarande är för svårt att hantera känslorna kring det som hänt. Tankar och funderingar om varför det hände, känslor av ilska och vrede och, i vissa fall, känslor av skuld och skam kan förekomma. Misstro till omgivningen och inför framtiden kan också vara vanligt. Förlusten gör sig påmind hela tiden genom längtan och saknad efter det man förlorat.
3. *Bearbetningen* efter dessa stadier kännetecknas av känslor av nedslagenhet och uppgivenhet. Den drabbade har blivit medveten om vidden av sin förlust. En blandning av uppgivenhet, självömkan, bitterhet och minskad tilltro till tillvaron är vanliga känslor.
4. När sorgeprocessen går som den ska övergår den sörjandes nedstämdhet till en ljusare syn på livet och omgivningen. Detta är den så kallade *nyorienteringsperioden*. Denna kan medföra dåligt samvete över att kunna leva vidare och vara glad och nöjd, men så

småningom hittar individen en balans där denne kan ha det förlorade objektet med sig i minnet, men ändå uppleva en mening med att fortsätta leva (Foster, 1990).

För att sorgearbetet ska lyckas krävs att sorgen blir ordentligt bearbetad. Om inte kan den gömmas undan i det omedvetna för att flera år senare dyka upp och då kräva både psykisk och fysisk energi för att personen ska orka med alla känslor som dyker upp och klara av att hantera dessa. Sorgen kan dyka upp när allt verkar gå bra i livet eftersom det är då man är psykiskt laddad för att orka med den. När den har förträngts och kommer fram först efter många år är den ofta svårare att hantera än när den bearbetas så snart som möjligt. Ett annat skäl till att sorgprocessen kan bli långdragen är att personen inte kan acceptera förlusten och lever i en önskan om att den aldrig inträffat. Sorgen kan kallas för en anpassningsprocess eftersom den går ut på att kunna anpassa sig till att kunna leva ett liv utan den/det man förlorat (Fyhr, 1999).

2.3 Vad är kris?

Man kan skilja mellan två olika sorters kriser; livskriser och psykologiska kriser.

Johan Cullberg har i sin bok *Kris och utveckling* (2003) utgått från Sigmund Freuds och Erik Homburger Eriksons teorier om att varje individ under livets gång måste genomgå olika faser/kriser för att kunna vidareutvecklas. Dessa kallas för livskriser och är ett normalt inslag i individens liv och en nödvändighet för att utveckling ska ske. Enligt Cullberg (2003) innebär ett psykiskt kristillstånd att man befinner sig i en livssituation där tidigare erfarenheter och inlärd reaktioner inte räcker för att man ska kunna förstå och psykiskt bemästra denna situation.

2.4 Livskriser

Enligt Sigmund Freuds teorier genomgår barnet från sitt första levnadsår och upp i puberteten en stegvis utveckling när det gäller hur det upplever den egna kroppen och dess behov, samt av känslor gentemot syskon och föräldrar. Dessa stadier kallas för *de psykosexuella stadierna*. När barnet passerat tonåren sker inte längre denna utveckling. Freuds lärjunge, Erik Homburger Erikson, vidareutvecklade dessa stadier, men med större betoning på barnet och dess omgivning. Hans så kallade *psykosociala stadier* sträcker sig från födelse till död. Till skillnad från sin läromästare trodde Erikson att människan fortsätter att utvecklas under hela sitt liv. Han införde även tanken om kritiska utvecklingsperioder under olika stadier, där varje period har en positiv och en negativ lösning. Gemensamt för Freud och Erikson är idén att en

individ som på ett positivt sätt lyckas lösa sitt livs olika kritiska perioder/ta sig genom de olika stadierna är en individ som uppnår psykiskt välmående och mognad. En individ som misslyckas med att uppnå en positiv lösning/ta sig genom ett stadium kommer att få leva med de problem detta medför tills (eller om) han/hon lyckas lösa den kritiska periodens problem/genomgå stadiet på rätt sätt. Om en individ inte lyckats lösa ett problem som förekommer under en viss fas kan denna individ när han/hon hamnar i ett kristillstånd fixeras vid det problemet. Detta innebär att han/hon då har en tendens att falla in i beteende- och upplevelsemönster som är utmärkande för den perioden (Cullberg, 2003).

Spädbarnsperioden (till slutet av första levnadsåret)

Freud kallar denna fas för *den oral fasen*, i första hand därför att barnet måste dia för att överleva. Psykoanalytiker tror att barnets anpassning till en yttre omvärld påbörjas när det avvänjs från att suga på moderns bröst, vilket innebär att kontakten mellan henne och barnet blir svagare, vilket ger utrymme för barnet att röra sig från modern och ut i omvärlden. Eriksson kallar därför fasen för *separations-individuationsfasen* (Cullberg, 2003).

Småbarnsperioden (andra till tredje levnadsåret)

Denna period kallar Freud för *den anala perioden* därför att det är nu barnet börjar få kontroll över sin kropp och då i första hand sina ändtarmsmuskler. Erikson kallar den här fasen för *autonomifasen* därför att det är nu barnets autonomi (självständighet) börjar utvecklas (Cullberg, 2003).

Slutet av småbarnsperioden och förskoleperioden (tredje till sjätte levnadsåret)

Redan i tvåårsåldern börjar barn bli medvetna om fysiska skillnader mellan könen. När de kommer in i denna fas börjar de även förknippa fysiska egenskaper med egenskaper hos andra individer. Enligt Freud tror barn undermedvetet att det enda kön som finns är det manliga, vilket är det ideala könet att ha. Med begreppet *det inre rummet* har Eriksson pekat på att det finns ett starkt positivt psykologiskt innehåll i flickans upplevelse av sitt kön, vilken inte behöver grunda sig i en känsla av att vara defekt på grund av avsaknaden av en penis. Vetskapen om att de kan föda barn har en stor betydelse för hur flickor värderar sig själva och sitt kön. Denna egenskap gör att de upplever sitt inre som spännande, löftesrikt och betydelsefullt. Pojkar har inte samma upplevelser av att ha ett värdefullt inre, något som gör dem undermedvetet avundsjuka på flickorna. För att kompensera sin egen oförmåga på det området ser pojkarna på den yttre världen som det viktigaste (Cullberg, 2003).

Den tidiga skolåldern (sju till tolvårsåldern)

Enligt Freud händer, psykosexuellt sett, inget nytt av betydelse under den här fasen. Han kallar den därför för *latensfasen*. Psykosocialt är dock den här fasen mycket viktig eftersom det är nu som arbets- och kamratgrupper kommer in i individens liv (Cullberg, 2003).

2.5 Psykiska kristillstånd

Den psykiska krissituationen kan beskrivas med följande fyra punkter:

1. *Den utlösande situationen* består av plötsliga och svåra yttre omständigheter som innebär ett hot mot individens fysiska existens, sociala identitet och trygghet eller grundläggande möjligheter till tillfredsställelse i tillvaron. När kriser utlöses av yttre faktorer kallas de för *traumatiska kriser*.
2. *Det inträffades inre, privata betydelse för den drabbade*. Människor reagerar olika beroende på vilka tidigare erfarenheter de har av olika situationer.
3. *Den livsperiod den drabbade befinner sig i när situationen inträffar*. Beroende på vilken livsfas man befinner sig i och vilka problemställningar som är typiska för denna kan man drabbas mer eller mindre av olika påfrestningar,
4. *Sociala förutsättningar och familjesituation*. Om en medlem av familjen har ett problem påverkas även de andra familjemedlemmarna (Cullberg, 2003).

Händelser som kan utlösa en traumatisk kris

Exempel på påfrestningar som kan utlösa en traumatisk kris är:

- *En närståendes död*. Hur individen reagerar beror bland annat på hur viktig den avlidne varit för hans/hennes livssituation. Det kan uppstå så kallade paradoxala reaktioner, det vill säga reaktioner som inte är vad omgivningen väntar sig. Dessa har oftast sin grund i att individen hyser obearbetade eller omedvetna ambivalenta känslor för den avlidne.
- *Intagning på sjukhus eller annan institution*. Varje intagning på en institution innebär en viss grad av integritetskränkning. Man tvingas att vara nära människor som man inte valt att umgås med, utsätts för frågor och samtal om personliga förhållanden, sover i en främmande säng och tvingas anpassa sig till institutionens regler. De som reagerar kraftigt

på detta kan ibland visa kraftiga aggressiva-depressiva reaktioner. Risken finns då att personalens bemötande till personen kan bli irriterat vilket innebär ett slag för den intagne individen, som är beroende av personalen för att kunna uppleva personlig trygghet. Ett sådant bemötande kan dessutom innebära att den intagne känner sig ännu mera utsatt och provocerad.

- Alla människor har ett behov av att bli accepterade i samhället, därför kan *sociala misslyckanden och skamfyllda situationer* upplevas som mycket smärtsamma och ångestframkallade.
- *Yttre katastrofer* såsom att individen varit inblandad i eller bevittnat en svår olycka, ett akut psykiskt sjukdomsutbrott, bevittnat en närståendes självmord eller självmordsförsök, hotats till livet eller rutinmässigt blivit polisförhörd i samband med ett större brott kan också utlösa en traumatisk kris (Cullberg, 2003).

Den traumatiska krisens faser

Den traumatiska krisens förlopp är mycket lik sorgprocessen, både vad det gäller symptom, reaktioner och namn på faserna. Därför nöjer vi oss med att här bara ta upp det i krisens faser som avviker från sorgprocessen:

1. *Chockfasen* utgör tillsammans med reaktionsfasen den *akuta krisen* som varar 4-6 veckor. Under den här fasen klarar den utsatta människan inte av att ta in, förstå och införliva det som hänt.
2. *Reaktionsfasen* inleds när den drabbade inte längre kan undvika att förstå vad som hänt. När de inre och yttre påfrestningarna av denna insikt blir för svåra för individen att klara av och hennes erfarenheter och förmåga inte räcker till för att bemästra situationen tar *försvarsmekanismerna* vid. Dessa är till för att lindra upplevelsen av att jaget är i stor fara och kan vara:
 - *Regression*. Individen går tillbaka i sin utveckling och betar sig på ett sätt som är normalt för en tidigare åldersnivå.
 - *Förnekande*. Individen lägger märke till vad som hotar, men förnekar och/eller accepterar inte vidden av hotet.

- *Rationalisering.* Genom rationella förklaringar och förnuftiga argument försöker den drabbade minska upplevelsen av hot och eventuell skuld i situationen.
 - *Isolering.* Känslorna trängs tillbaka. Isolering kan vara ett tillfälligt skydd, men om det blir en livsstil leder det ofta till ångestattacker eller panikkänslor senare i livet.
 - *Undertryckande av känslor.* Skillnaden mellan undertryckande och isolering är att vid isolering är man inte medveten om att känslorna finns. Vid undertryckande handlar det om att medvetet försöka ta sig samman inför omgivningen.
3. *Bearbetning.* Individens bearbetar den krisframkallande händelsen så att han/hon kan ta sig förbi den och åter börja se framåt i tiden. Klarar inte individen att bearbeta krisen och gå vidare måste han/hon få sakkunnig hjälp.
 4. *Nyorientering.* Krisen är bearbetad och finns kvar som en smärtsam erfarenhet, som dock inte hindrar individen från att nyorientera sig och se möjligheter i det fortsatta livet (Andersson & Ingemarsson, 1994).

Posttraumatiska stresstörningar

Om reaktioner efter en kris finns kvar i mer än en månad efter händelsen och bildar ett visst mönster kan den drabbade ha utvecklat ett *posttraumatiskt stressyndrom (PTSD)* och bör få specialishjälp. Den utlösande krishändelsen måste vara extraordinär, till exempel allvarligt hot mot eget eller närstående personers liv.

PTSD kännetecknas av tre grupper av reaktioner:

1. Ständiga återupplevelser i tankar eller drömmar, upplevelser av att händelseförloppet upprepas eller känslor av stark oro vid händelser som symboliserar eller påminner om händelsen.
2. Varaktigt undvikande av stimuli som påminner om händelsen. Detta bidrar till att man blir emotionellt begränsad eller får minskat intresse för omvärlden, minnesluckor av händelsen, känslor av distans till andra människor samt upplever att framtiden är begränsad.
3. Tecken på ökad fysiologisk aktivitet i kroppen, som om den ständigt vore beredd att kämpa eller fly. Sådana tecken kan vara sömnstörningar, vredesutbrott och koncentrationssvårigheter (Andersson & Ingemarsson, 1994).

2.6 Sorg och kris

På grund av de stora likheterna mellan sorg- och krisprocesserna och det faktum att dessa ofta går in i varandra är det väldigt lätt att de blandas ihop, men det är viktigt att se och förstå skillnaderna dem emellan. De största skillnaderna mellan sorg och kris är:

- *tidsperspektiven*; sorgprocesser tar ofta mycket längre tid att bearbeta än kriser.
- *den psykiska sammanhållningen och kontrollen av jagfunktionerna*; någon som hamnat i kris har inte förståelse för, eller förmåga att psykiskt klara av att hantera, den situation han/hon för tillfället befinner sig i eftersom jagfunktionerna tillfälligt är förlorade. En person i sorg är däremot medveten om sin situation och har förståelse för den, men känslorna är i uppror och därför kan det ta lång tid innan personen erkänner förlusten.
- *de synliga uttrycken och betoningen av områden för bearbetning*; den traumatiska krisen kommer mer plötsligt och drabbar psykiskt hårdare på en gång medan en frisk sorgprocess hjälper till att dela in sorgarbetet i lagom stora delar för att den drabbade ska klara av det. En person som är inne i en kris behöver oftast mer aktivt stöd hela tiden under den jobbiga perioden. En person i sorgarbete kan också behöva praktisk hjälp men han/hon är ändå själv kapabel att ta slutgiltiga beslut, vilket en människa i kris inte förmår.

Sorgprocesser inleds ofta med en kris och kriser kan förekomma i mer eller mindre avgränsade perioder under sorgprocessen, men kriser behöver inte alltid bryta ut. Det är viktigt att människor i sorg eller kris bemöts på olika sätt då det kan vara förödande för en människa som befinner sig i sorg att få den hjälp och det stöd som är anpassad för någon som befinner sig i en kris och tvärtom (Fyhr, 1999).

2.7 Barn i sorg och kris

Barn har inte hunnit få en stabil identitet och är därför känsligare än vuxna är när det gäller kriser. Vuxen i psykologisk mening är man först i tjugofemårsåldern. Innan dess är man som individ mycket sårbar för kriser. Barn har dock en stor kapacitet för att klara av dem, under förutsättning att det finns någon trygg vuxen som barnet kan ty sig till och dela sina upplevelser med (Fahrman, 1993). Barn reagerar olika på sorg, beroende på deras ålder och mognadsnivå (Gyllenswärd, 1997). Barn kan när som helst hamna i sorg då en anhörig, vän eller annan person i barnets nätverk dör eller om ett husdjur eller en kär leksak försvinner

(Dyregrov, 1999). Att bli placerad på institution eller i fosterhem kan innebära att barnet får gå igenom samma sorgearbete som vid ett dödsfall (Fahrman, 1993). Barns och ungdomars sorg kan vara och är ofta mycket djup, intensiv och långvarig (Gyllenswärd, 1997). Barns sorgeperiod brukar dock vara kortare ju yngre de är (Dyregrov, 1990). Liksom när det handlar om kris har barn och ungdomar många gånger en oerhörd styrka när det gäller att möta tragedier, men bara om de har möjlighet att dela sin upplevelse med människor i omgivningen som de känner förtroende för (Gyllenswärd, 1997).

2.8 Barns förståelse av förluster

Hur barn och ungdomar sörjer och hur de reagerar på en svår förlust beror på flera olika faktorer:

- ålder
- personlighet
- intellektuell mognad (barnets förmåga att förstå det inträffade)
- den utvecklingsfas som barnet befinner sig i
- tidigare starka upplevelser och förluster samt hur dessa bearbetats
- barnets behov av och tidigare relation till det förlorade
- relationen till den kvarvarande omgivningen
- vilket stöd barnet får av föräldrar och andra i omgivningen
- barnets förmåga att prata öppet om det som inträffat och familjens förmåga att uttrycka känslor och tankar
- stabiliteten och kontinuiteten i familjen (huruvida barnet behöver hantera andra stora förändringar i livet samtidigt som det påbörjar sitt sorgearbete) (Gyllenswärd, 1997).

2.9 Att hantera sorgen i olika åldrar

Barn under fem år

Spädbarnsforskning har visat att även mycket små barn reagerar kraftigt på separationer och förluster. Eftersom dessa barn ännu inte hunnit utveckla ett språk blir förlusten en ordlös upplevelse som gör att händelsen blir ännu svårare att hantera och bearbeta (Gyllenswärd, 1997). Foster (1990) skriver däremot att barn upp till ett år inte alls förstår döden. De uppfattar det som att den avlidne personen bara försvunnit utom synhåll. I tvåårsåldern börjar barn kunna få en uppfattning om att döden finns och att människor och djur dör (Gyllenswärd,

1997). Barn i de yngre åldrarna uppfattar dock inte döden som stadigvarande utan tror att personen som dött kommer tillbaka igen (Dyregrov, 1990; Gyllenswärd, 1997). I tre till fyraårsåldern har barn fortfarande svårt att göra åtskillnad mellan begreppen liv och död och även om de använder dessa ord kan man inte vara säker på att de förstår dess innebörd (Foster, 1990). Abstrakta förklaringar om döden kan således vara obegripliga för det yngre barnet. Därför är det viktigt att försöka vara så konkret som möjligt när man talar om döden, eftersom barn tar saker och ting bokstavligt. Om man säger att en person somnade in (dog) kan det leda till att barnet blir rädd för att sova, eller att någon annan ska göra det, för att de tror att samma sak ska hända dem. Barn kan också bli rädda för separationer om man säger att någon gått bort, därför att de tror att de som finns kvar också kommer att dö. Genom tankar och funderingar på förlusten kan barn få en felaktig uppfattning kring vad som kan ha orsakat ett dödsfall och tro att det var de som var orsaken till det (Dyregrov, 1990).

Inom barnpsykologin talar man om att barn präglas av ett magiskt tänkande som ofta kommer in i fyra till sex års ålder (Foster, 1990) där de ser sig själva i centrum och tror att allt utgår från dem. De kan därför tänka att det är deras tankar och handlingar som är orsaken till allt som sker runt dem vilket kan, om de tror sig ha orsakat någons död, bli till en fruktansvärd stor skam- och skuld känsla hos barnet (Dyregrov, 1990). Känslor av skuld kan då yttra sig genom att barnet är extra snällt och anpassningsbart i förhoppning att den döde ska komma tillbaka, vilket ofta uppfattas som positivt av omgivningen och inte ses som det bekymmer det egentligen kan vara. Andra barn reagerar mer utåtagerande, bråkar och är besvärliga, för att få det straff som de tror sig vara förtjänta av eller agerar på detta sätt på grund av att de är frustrerade över att de inte förstår vad som hänt och inte klarar av att hantera situationen. Omgivningen kan ha svårt att se dessa ageranden som tecken på sorg och skuld hos barn och kan då inte hjälpa och stödja barnet i dess sorg (Gyllenswärd, 1997). Eftersom många barn i de yngre åldrarna har svårt att förstå dödens innebörd på längre sikt kan starka reaktioner utbli. Efter att precis ha fått veta vad som hänt kan de vilja gå ut och leka eller aktivera sig med annat, och kanske senare fråga när personen som dött kommer hem (Dyregrov, 1990). När barn blivit medvetna om sin förlust sörjer de, men de orkar bara med sin sorg en stund i taget. Sedan behöver de ta en paus från den genom att till exempel leka en stund. Förluster lämnar alltid djupa spår hos barn och även om de inte är tillräckligt mogna för att förstå vad som har hänt, märker de på omgivningen att något är fel (Gyllenswärd, 1997). Förskolebarn har ofta mycket svårare för att uttrycka och beskriva vad de tänker och känner jämfört med

äldre barn och är mer hjälplösa, passiva och beroende av att få stöd och hjälp från omgivningen (Dyregrov, 1990).

Barn mellan fem och nio år

Vid sju till nio års ålder inser de flesta att döden är oundviklig. Däremot kan de ha svårt att se att det kan drabba dem själva och behöver, liksom yngre barn, stöd och hjälp i sitt sorgearbete med konkreta uttryck som att se på fotografier, gå till gravstenen och så vidare (Dyregrov, 1990). Magi, fantasi och rädsla samverkar under femårsåldern och det finns ofta inga gränser för barns tankar. De kan se den döde som häxa, spöke eller lieman i sina mardrömmar (Gyllenswärd, 1997). Barn i skolåldern har fler strategier för att klara av dödsfall och andra kriser genom att de kan skapa inre handlingsplaner som gör dem osårbara. Detta gör de med hjälp av fantasin där de kan styra sina tankar och göra om det hemska till något mer hanterbart. Barn i den här åldern ser inte sig själva lika mycket som alltings centrum och har lättare för att ta in vad andra människor tycker och tänker. De kan ha större förståelse för och medkänsla med andra som drabbas av sorg. I den tidiga skolåldern har det visat sig ske en förändring i viljan av att visa sina känslor. Föräldrar upplever att det blir svårare för dem att prata med sina barn i samband med att kamratgruppen blir en allt mer viktig faktor (Dyregrov, 1990). Barn i åtta till tioårsåldern har ofta svårare att möta döden eftersom de förstår vad döden innebär men inte har hunnit utveckla de intellektuella redskapen för att kunna klara av och hantera den svåra upplevelsen. Liksom de yngre barnen orkar de inte med sin sorg mer än i korta stunder (Gyllenswärd, 1997). Många skolbarn får problem då omgivningen ställer krav på att de ska vara starka och inte gråta. De har svårt att hålla koncentrationen uppe på grund av att tankarna går till annat och skolprestationerna kan bli lidande. Detta gäller även äldre barn och då kan det bli mer påtagligt (Dyregrov, 1990).

Barn från tioårsåldern till tonårsperioden

Barns abstrakta tänkande utvecklas och de får en bättre förståelse för de långtgående verkningarna av ett dödsfall och inser att den som dött inte kommer tillbaka (Dyregrov, 1990). I de yngre åldrarna kan fantasier ha varit en hjälp att klara av sorgen, men när barn fått denna nya insikt finns den hjälpen inte längre och de måste finna andra sätt att stå ut med och hantera sorgen. Barn som kommit in i tonåren blir allt mer lika vuxna i sitt tänkande men kan ha svårt att reagera och sörja på ett vuxet sätt och därför istället reagera med grubblrier, depressioner, vilt uteliv och så vidare. Kompisar blir allt mer viktiga under tonåren och många

vänder sig hellre till vännerna än till en förälder om de har några problem (Gyllenswärd, 1997).

2.10 Skillnader mellan flickor och pojkar

Att uppleva sig själv

Det är genom individens olika relationer som hans/hennes identitet skapas. Men allt eftersom barnet blir medvetet om sig självt som ett visst kön kommer det att välja ett mer eller mindre könstypiskt sätt att knyta dessa relationer. Skillnaden mellan flickors och pojkars relationsknytande är att flickor strävar efter att återskapa den sorts intima relation de hade med modern, medan pojkar strävar efter att få beröm och bekräftelse utan att behöva ingå i en intim relation. Flickor vill som regel involveras i relationer där känslor spelar en stor roll, medan pojkar oftast brukar anpassa sitt beteende på ett sätt som de tror ger dem mesta möjliga gillande från deras omgivning. Själva upplevelsen av sig själv får man genom omgivningens reaktioner då man kan se sig själv genom andras ögon och avgöra om man gör något bra eller inte, vilket leder till att man upplever/bekräftar sig själv som bra eller dålig (Berglund, 2000).

Det manliga projektet

Flickor och pojkar socialiseras in i livet på olika sätt. Flickor genom en livslång identifikation med modern och pojkarna genom att identifiera sig med en typiskt manlig förebild. Eftersom moderns egenskaper anses omanliga uppmuntras pojkar att ta avstånd från och rentav utveckla motsatta drag jämfört med modern. Eftersom det kvinnliga förhållningssättet är att skapa relationer med andra, lär sig pojkar att vända sig ifrån relationer med andra människor, åtminstone djupare sådana. Det typiskt manliga innebär, med andra ord, att pojken lär sig att han måste klara allt ensam och aldrig får bli beroende av en relation med någon. Han måste kunna leva sitt liv utan att bli bekräftad genom relationer och kunna handskas med den existentiella ensamhet som blir följd. Det är denna utveckling som kan betecknas som *det manliga projektet*. Två nackdelar med den här sortens utveckling är dels att det är svårt för pojkar att knyta djupa relationer, vilket även innebär att de har svårare att känna sig trygga, dels att de har ett ständigt behov av bekräftelse (Berglund, 2000).

Homosocialitet, killgäng och pojkars känslor

Killgänget har en dubbel betydelse, eftersom det även fungerar som ett medel att uppnå närhet, en manlig intimitet. Det kan fungera som ett slags substitut för de relationer pojkar känner sig tvungna att avstå från. Det begrepp som används av Lalander och Johansson (2002) om intimitet som utvecklas i killgänget är *homosocialitet*, vilket kan beskrivas som en disciplinerad form av intimitet. Disciplinen ligger i blandningen av strävan efter (men samtidigt rädsla för) intimitet, ett behov av fasta gränser mot omgivningen och en hårt reglerad grupp gemenskap.

Enligt Dyregrov (1990) finns det inte mycket litteratur som tar upp skillnaderna mellan flickors och pojkars sorg. Föräldrar brukar dock påtala denna och Dyregrovs (1990) egna erfarenheter visar att pojkar i större utsträckning än flickor undviker att prata om till exempel dödsfall och ofta har svårt att visa sina känslor. Istället har de en tendens att visa ett utåtagerande beteende. Ilska ses också som en mer tillåten reaktion för pojkar. Den kan vara ett sätt att hålla sorgen på avstånd och kan ibland bero på att barnet vill avleda föräldrarnas sorg för att visa att han själv är i behov av stöd och hjälp för att kunna bearbeta sin sorg. Många pojkar blir hjälplösa i förhållande till sorg- och krisreaktioner, eftersom de har svårare för att beskriva eller erkänna sina sorgereaktioner. Skillnader mellan könen blir tydligare från och med sju års ålder och mer påtagliga under puberteten. Det gäller givetvis inte alla pojkar och inte bara pojkar, utan även flickor, kan vara mer inåtvända eller utåtagerande utan att kunna förklara eller förstå varför de handlar som de gör. Det är viktigt att ha med sig att flickor och pojkar reagerar på olika sätt men som det ser ut ur behandlingssynpunkt verkar de metoder som finns för att hjälpa barn i sorg lämpa sig bättre för flickors än för pojkars reaktionsmönster då insatserna ofta baseras på direkta samtal om känslomässiga reaktioner.

2.11 Att som vuxen möta barn i sorg och kris

Barns sorgearbete innefattar både tanke- och känslomässig bearbetning av det som hänt. Personal som kommer i kontakt med barn som drabbats av någon förlust bör ha kunskap om både barns och vuxnas sorg- och krisreaktioner för att kunna hjälpa och stödja på bästa sätt. Bland det viktigaste är att ha en öppen och ärlig kommunikation med barnet genom att så enkelt och konkret som möjligt förklara vad som hänt, utifrån barnets ålder och mognad. Om barn undanhålls information kan de börja fantisera och tro saker och ting om förlusten som inte stämmer, vilket kan förvärra och försvåra sorgearbetet. Vuxna vill ofta skydda barn från att höra sanningen då de inte tror att de klarar av att höra den. Många vuxna försöker dölja sin

egen sorg eller andra reaktioner vilket kan få negativa effekter då barnet lär sig att skjuta undan sina känslor och tror att det är fel att visa sig sårbar. Ett barn kan känna att det inte får ge uttryck för sin sorg då ingen annan pratar om det och på så sätt få en hemlig sorg för sig själv. Det kan också vara så att den vuxne är så förkrossad och förtvivlad att den inte kan se till barnets behov av stöd och hjälp och att barnet kanske till och med får ta över vuxenrollen. Om den vuxne inte är kapabel att prata om sorgen eller se till barnets behov är det viktigt att det finns andra personer i omgivningen som uppmärksammar barnet för att det ska få tillfälle att sätta ord på sina känslor och få veta att det är okej att vara ledsen och att sorgen beror på att den man förlorat är betydelsefull och saknas. Det är också viktigt att vuxna pratar om självföreläelser, för att motverka att barnet lägger skulden hos sig själv. Barn som förlorat, särskilt en förälder, behöver också få veta att de kommer att tas omhand så att de inte behöver vara oroliga och fundera på hur de ska klara sig (Dyregrov 1990).

Barns förståelse för det inträffade växer fram genom deras, ibland upprepade, frågor och att de får prata om det som har hänt. Det är viktigt att barnen får lov att ställa dessa frågor och att det får ta den tid de behöver (Dyregrov, 1990; Foster, 1990). Barn brukar bara vilja ha korta samtal om svåra saker som döden och byter ofta samtalsämne eller gör något annat emellanåt för att sedan återkomma med fler funderingar, framför allt i de yngre åldrarna men ibland även i tonåren. Toleransnivån för starka känslor är lägre än hos vuxna. En del barn vill inte prata om eller nämna den person eller det de förlorat på grund av att de inte är redo eller klarar av att hantera de känslor som minnena ger. Barn ska inte känna att de måste prata och vuxna måste acceptera om de vill vara för sig själv en stund, men det kan vara bra att försöka ta upp ämnet igen vid ett senare tillfälle (Dyregrov, 1990). Det viktigaste att komma ihåg är att barn i första hand ska ges tillstånd att få uttrycka sig om, och angående, det de själva vill ventilera just då. Barn har ett behov av att tala om sin situation, men ett barn i en svår situation behöver definitivt inte känna att det utsätts för ännu mera press (Killén, 1994).

De vuxna som finns i barnets omgivning måste hjälpa barnet att orka med sin saknad och ibland även uppmuntra saknaden (Dyregrov, 1990) genom att ge tröst, stöd och bekräfta barnets upplevelse av saknad och längtan (Dyregrov, 1999). Barn måste få veta att det inte förväntas av dem att de ska reagera som vuxna utan att de får visa sin sorg på sitt eget sätt (Dyregrov, 1990). Det är viktigt att man inte tillrättavisar barns reaktioner när de visar sina känslor genom att till exempel tala om för dem att de ska vara stora och duktiga och inte gråta (Dyregrov, 1999). Barn kan inte heller stanna av och lägga allt annat åt sidan för att bearbeta

sorgen. Den fysiska och psykiska utvecklingen trycker hela tiden på och sorgearbetet måste därför ske parallellt med, och ofta underordnat, de olika faser och behov som barn i de olika åldrarna går igenom. Det kan ta lång tid för barn och ungdomar innan bearbetningen av förlusten kommer igång beroende på att de ibland inte kan och inte riktigt vill möta de känslor som dyker upp (Gyllenswärd, 1997). Barn behöver ibland hjälp med att uttrycka sina känslor. Därför är det bra att som professionell förse barnet med till exempel kriterier så att det kan uttrycka sig genom teckningar, eller ge det leksaker så att det kan uttrycka sig genom lek och så vidare (Killén, 1994). Om barnet blir aggressivt och känner vrede kan man försöka hjälpa det med att sätta ord på dess reaktioner för att försöka få fram orsaken till de arga känslorna (Dyregrov, 1999). Oro och överaktivitet kan lindras med fysisk kontakt och massage, men även med lugn musik och sagostunder (Dyregrov, 1999). Det är bra om barnet så snart som möjligt kommer in i invanda och trygga rutiner för att i allt kaos kunna skapa någon form av trygghet (Dyregrov, 1990; Foster, 1990). Fasta rutiner kan även lindra rädsla för separationer (Dyregrov, 1999).

Barn som hamnar på en institution har svårt att förstå att deras föräldrar inte kan ta hand om dem. Barnet kan tro att föräldrarna valt bort det beroende på att det gjort något fel eller inte varit bra nog och uppleva starka skuld känslor och en känsla av övergivenhet. Skuld känslor kan det även känna inför att knyta an till vuxna i dess nya omgivning, eftersom det kan kännas som ett svek mot föräldrarna. Andra svårigheter att anknyta kan bero på att barnet är rädd för att bli övergivet igen. Under den tid barnet är placerat är det oerhört viktigt att det får hjälp att hantera sina känslor inför situationen, samt att det får lov att tycka om sina föräldrar trots den situation det befinner sig i. Barn internaliserar en del av föräldrarna i sin egen självbild. Om föräldern ses som enbart dålig av personer i barnets omgivning och barnet känner att positiva erfarenheter av föräldrarna inte får tas upp slår det mot barnets syn på sig själv. Eftersom barnet införlivar en del av föräldrarna i sin identitet införlivar det även föräldrarnas egenskaper. Om föräldrarna ses som dåliga ser barnet det som att det också är det (Fahrman, 1993).

När det handlar om barn som utsatts för sexuella övergrepp är det särskilt viktigt att, om barnet vill dela med sig av sina upplevelser och känslor, inte reagera med förfäran och avsky eftersom barnet då lätt sluter allt inom sig igen. Ett barn som utnyttjats på det sättet lever ofta med skam och skuld därför att det tror att det är ansvarigt för det som hänt och vågar på grund av det ofta inte tala om det som hänt eftersom det fruktar att dess omgivning ska ha samma

inställning. Det är därför viktigt att man är beredd att utan fördomande lyssna på barnet, för att visa att det inte är barnet självt som ger upphov till de negativa reaktionerna. Samt att man försöker förklara för barnet att det är den vuxne som utfört övergreppen som gjort fel och att man inte får lov att utsätta barn för en sådan behandling (Fahrman, 1993). När barn kommer från en familj där det förekommit misshandel är det mycket viktigt att man behandlar hela familjen och inte bara barnet. Det är ofta svårt att motivera dessa föräldrar till att delta i behandlingsarbetet, men väldigt nödvändigt. Eftersom sådana föräldrar ofta har en mycket låg självkänsla kan barnet, om dess omhändertagande ses som kritik av föräldrarna, leda till att det får det värre när det kommer hem igen. När det gäller att vara barn och flykting kan det innebära ett flertal påfrestande separationer. Först tas barnet från sitt hemland och den kultur det är vant vid, sedan är det mycket troligt att det får dela föräldrarnas ångest inför händelser som inträffade före eller under flykten eller deras rädsla för att skickas tillbaka om det föreligger hot mot deras liv. Dessutom möts barnet ofta av fördomar angående dess kultur. Dessa barn behöver en trygg och stabil tillvaro och kunna uppleva att de accepteras trots att de kommer från en annan kultur och talar ett annat språk (Fahrman, 1993).

När det gäller att skapa en kontakt med ett barn som omhändertas på grund av att dess förälder/föräldrar inte kan ta hand om det, på grund av till exempel missbruk eller psykiska problem är det först och främst viktigt att man försöker leva sig in i barnets situation och vilka känslor denna väcker. Barnet har blivit borttryckt från sitt hem och placerat på en främmande plats där det står under övervakning av främmande vuxna. Såvida barnet inte har tidigare positiva erfarenheter av att vara placerad är det mycket troligt att det upplever rädsla och otrygghet. Eftersom barn inte frivilligt väljer bort sina föräldrar räcker det med att de blivit hotade med att socialtjänsten kommer att placera dem på barnhem för att de i allmänhet ska känna stor skräck inför risken att bli ifråntagna sina föräldrar. Professionella som arbetar inom detta område måste komma ihåg att de på grund av detta ofta snarare uppfattas som ett hot än som en hjälp av de barn det gäller. Därför är det viktigt att tillfredsställa barnets nyfikenhet på de socialarbetare det kommer i kontakt med. Man behöver tala om för barnet att man är där för att hjälpa det och besvara de frågor det har, så att man kan skrinlägga barnets alla skrämmande fantasier om vad som kommer att hända med det under dess kontakt med socialtjänsten. Det är viktigt att försöka ha en så positiv kontakt med barnets föräldrar som möjligt, om kontakt förekommer (Killén, 1994).

Kapitel 3

3.1 Metod

När vi bestämt oss för att uppsatsen skulle handla om barn i sorg och kris, könsskillnader och att ansatsen skulle vara kvalitativ var det ganska självklart att vi skulle använda oss av intervjuer (se bilaga 1). Men eftersom det gällde en skoluppsats och ingen av oss kände att vi hade kompetens nog att tala med barn som befann sig i en sårbar situation, upplevde vi att det skulle vara både onödigt och oetiskt att intervjua de barn vi ville skriva om. Därför bestämde vi oss för att istället intervjua personal på ett akuthem, vilka troligen kom i kontakt med både sorg och kris i sitt arbete. Frågeställningarnas fokus kom därmed att förskjutas till hur personalen använde sig av begreppen sorg och kris, hur de upplevde sitt arbete med barnen på akuthemmet och om barnens kön spelade någon roll i deras bemötande av dem. Som teoretiskt underlag har vi använt oss av allmänna teorier om sorg och kris. Vi har även berört barns psykologiska utveckling och utvecklande av en könsidentitet. Dessutom har vi använt oss av flera författare av litteratur kring sorg och kris hos barn för att få fram ett avsnitt om hur man som personal bör bemöta barn i dessa situationer. Mycket av den litteratur som finns om sorg utgår från döden som den totala förlusten. Därför har även vi utgått från den synvinkeln i vår beskrivning av sorg. På grund av att vi använde oss av ganska omfattande teorier fick vi snabbt en stor mängd material att handskas med. För att kunna få en bättre överblick gjorde vi utskrifter och använde oss av metoden klippa-och-tejpa. Detta innebar att vi klippte ut de delar vi ansåg hörde ihop, tejgade ihop dem och lade ut dem på golvet i den ordning vi ansåg att de borde komma. Vi fann att det gav oss en god överblick och utmärkta möjligheter att göra om i teorikapitlet, utan att förlora helhetsbilden av hur det för tillfället såg ut.

Efter samtal till olika akuthem hittade vi tre deltagare till våra intervjuer på akuthemmet Lejonet. Lejonet är ett påhittat namn som vi använt oss av för att inte avslöja vilket akuthem det egentligen rör sig om och därigenom förhindra att någon ur personalen eller av barnen kan kännas igen. Lejonet är ett akuthem för korttidsplaceringar av barn i åldern ett till tolv år och, i vissa fall, deras familjer. Det är inget behandlingshem och inga utredningar görs. Istället gör man beskrivningar av vad man ser. Dessa ges till socialsekreterare två veckor efter avslutad placering. Akuthemmet är en dygnet runt institution och tar i första hand emot barn och familjer från hemkommunen och är till viss del kommunbidragsfinansierad. Det förekommer även att man tar emot barn och familjer från andra kommuner, men då får dessa kommuner

betala för det. Lejonet har plats för sex barn och en familj i taget. Placeringarnas maximala längd är sex veckor, men dessa kan överskridas om skäl finns för det. Planen är att barnen ska återvända hem eller slussas vidare till en annan institution som bättre kan tillgodose deras behov. Dagtid kommer förfrågan om barn som behöver tas om hand från socialtjänsten, under jourtid kommer dessa förfrågningar från polisen och då kan man inte vägra att ta emot de barn det gäller. På akuthemmet arbetar nio behandlingsassistenter, en institutionschef, en avdelningschef och en husmor varje dag. På natten arbetar en vaken och en sovande personal. Man arbetar efter systemisk teori med inslag av miljöpedagogik. Alla anställda har minst en högskoleexamen och alla vidareutbildas inom systemteori. Det arbete man utför är akut och innebär korta, intensiva processer. Arbetets huvudsyfte är att tillgodose barnens behov och ge dem trygghet och stöd och personalen får handledning var fjärde vecka. Lejonet tar emot cirka 100 barn och 15 boende familjer per år. Det handlar ofta om SoL-placeringar (Placering enligt Socialtjänstlagen) av barn. De familjer som Lejonet kommer i kontakt med är ofta kända av socialtjänsten sedan tidigare. De kan ha psykiska problem eller annan problematik, till exempel vara asylsökande. Just andelen asylsökande familjer eller barn som tillhör dessa familjer har ökat mycket starkt och utgör en mycket stor del av arbetsfältet hos den organisation som det här akuthemmet tillhör.

En av våra deltagare fungerade som kontaktperson och vi skötte så gott som all vår kontakt med de andra två genom henne, via telefonsamtal och brevkorrespondens. Efter tre förberedande samtal, där vi berättade lite om vad vi ville göra och stämde av passande intervjutillfällen, skickade vi även ett brev innehållande information om oss själva och vår uppsats samt den information vi ansåg vara relevant angående vad vi önskade oss av intervjutillfällena. Detta brev skickade vi tre veckor innan intervjuerna skulle äga rum och en vecka innan ringde vi upp igen för att närmare bestämma tid och få en vägbeskrivning. Våra deltagare var två kvinnor och en man. Vi frågade inte efter deras ålder eller utbildning. Det kunde ha varit intressant att veta i sammanhanget men vi ville inte att eventuell bakgrund och utbildning hos personalen skulle påverka vårt sätt att se på de resultat vi fick, så att vi omedvetet dömde ut eller tog till oss svar.

Intervjuerna gjordes med en person i taget och var halvstrukturerade. De varade mellan 45 och 55 minuter. Diktafon användes efter godkännande från de intervjuade. Två gick med på att bli inspelade, men en av dem tyckte att det kändes obehagligt och då antecknade vi istället de svar vi fick. Vi upplevde här att vi kanske missade någon information eftersom vi inte hann

skriva ned ord för ord och trots att vi båda antecknade under hela intervjun, och försökte kompensera detta genom att ge den här intervjupersonen och även de andra två en sammanfattning av sin egen intervju och en chans att kommentera eventuella fel eller missuppfattningar från vår sida. Under intervjun utgick vi från tre teman; *Sorg och Kris*, *Tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris* och *Kön* - i den ordningen. Varje tema hade sitt eget avsnitt med frågor i vårt intervjublad, men vi försökte göra dessa så få som möjligt. Tema Sorg och Kris innehöll tre frågor, liksom tema Kön, medan tema Tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris innehöll sex frågor. Varje fråga var försedd med en följdfråga, men den tillgrep vi endast om den vi intervjuade inte förstod hur vi menade eller om vi upplevde att den vanliga frågan inte fått fram all den information som vi kände att vi behövde. Efter några inledande frågor om vad deras teoretiska uppfattningar var om begreppen sorg och kris lät vi personalen, utifrån våra frågor, berätta fritt kring två fall de varit inblandade i. Eftersom vi även var intresserade av könsaspekten hade vi bett dem välja en pojke och en flicka var att berätta om vilket de hade gjort. Då personalen berättade om fall fick informationsinsamlandet formen av fallbeskrivningar men med den specificeringen att det för oss var de intervjuade som utgjorde fallen och inte de barn de berättade om. Vi var båda närvarande under intervjutillfällena. Den ena av oss skötte själva intervjun och den andra bockade av på intervjubladet, så att vi fick med information om alla de teman vi var intresserade av samt svar på de följdfrågor vi i förväg förberett för att kunna försäkra oss om att få in de svar vi behövde, samt stack då och då in med en fråga eller nödvändig följdfråga som intervjuaren missat. En fråga lades till i efterhand, eftersom vi upptäckte att vi automatiskt och oreflekterat ställt den till alla vi intervjuat, och den var ”Anser du att sorg och kris är två skilda begrepp, eller går de in i varandra?”.

Något som vi båda reagerade på var att alla de intervjuade hade valt barn i åldrarna åtta till tolv år. Med tanke på att akuthemmet tog emot barn från ett till tolv år tyckte vi att det var ett föga representativt urval. Något annat som vi tänkt på var att nästan alla fall var vad man skulle kunna kalla solskenshistorier så till vida att de hade ett lyckligt slut, eller att man kunde föreställa sig att de fick det utifrån hur fallen i fråga beskrevs. Särskilt en av de intervjuade framhöll att det troligen gått bra för det barn det arbetat med. En annan sade att om man inte hade solskenshistorierna skulle man inte orka med sitt arbete. Som anledning till att man valt de fall man valt angavs att man på något sätt blivit berörd av barnen antingen på grund av

barnen själva eller på grund av deras bakgrundssituation. Alla hade varit kontaktpersoner till de barn de valt att berätta om.

Intervjuerna skrev vi senare ut i sin helhet för att kunna dela upp informationen i en matris (se bilaga 2). För att kunna göra detta enklare bestämde vi en färg för varje tema. Sedan använde vi en märkpena i samma färg och gick gemensamt igenom utskriften. De kommentarer som stämde in på ett visst tema strök vi över med märkpenan i den aktuella färgen. De olikfärgade delarna klippte vi sedan ut och delade upp i en i förhand förberedd matris, för att vi skulle få en bra överblick över våra resultat och kunna underlätta vår analys av dessa.

När vi skulle redovisa våra resultat uppstod vissa funderingar kring hur detta skulle kunna göras på bästa sätt, men till slut bestämde vi oss för att redovisa varje intervju för sig, tema för tema och barn för barn. Vi utgick från de frågor vi ställt för varje tema under våra intervjuer. Vi tog med barnens bakgrundssituation innan de kom till akuthemmet, för att få en bättre helhetsbild och vi döpte om dem, för att skydda deras identitet. Under hela arbetet med redovisningen använde vi oss av de fakta vi, i komprimerad form, satt in i matrisen. Men vi var hela tiden noga med att kontrollera dessa komprimerade fakta mot utskriften av intervjuerna, så att nedkortandet av fakta inte skulle innebära feltolkningar. När vi skrev ned de valda citaten använde vi oss av två punkter i texten för att markera att intervjupersonen tagit en kort paus, tre punkter för att markera utelämnade ord och fyra för utelämnade meningar eller mer. I analyskapitlet har vi lagt vikten på våra valda teman och kopplat den information vi fick till de teorier vi använt oss av i teorikapitlet. I resultatredovisningen och analyskapitlet har vi valt att inte skriva om det var mannen eller en av kvinnorna som intervjuades, mestadels därför att vi inte anser att det är viktigt men också för att vidare anonymisera de som deltagit. För att neutralisera deras kön har vi valt att kalla dem Ettan, Tvåan och Trean. Barnen har vi valt att kalla Anders, Anna, Bosse, Bea, Carl och Camilla. De barn Ettan berättade om är de vars namn börjar på A, de som berättades om av Tvåan har namn som börjar på B och de barn Trean berättade om har namn som börjar på C.

3.2 Reflektioner om reliabilitet och validitet

Enligt Holme & Solvang (1997) är det viktigt att fråga sig hur relevant eller pålitlig den information man samlat in är samt om man fått de svar man ville ha med de verktyg man använt (Holme & Solvang, 1997). Efter en massiv genomarbetning med våra frågeställningar kände vi att dessa var så tydliga som vi kunde göra dem och genomgående kände vi att både

de och intervjufrågorna hade varit tillräckliga verktyg för att ta reda på det vi velat veta utifrån våra frågeställningar. Vi ansåg därmed att validiteten var fullt tillräcklig. För att kontrollera att vi förstått de intervjuades åsikter rätt använde vi oss av så kallad *memberchecking* genom att låta dem kommentera sammanfattningar av intervjuerna, där vi skrivit ned vad vi uppfattat som själva kärnan i deras svar. Ingen av de tre hade vid det tillfället några kommentarer. För att ytterligare kontrollera våra resultat gav vi dem möjlighet att läsa uppsatsen och kommentera den. Det faktum att vi bandade intervjuerna och sedan skrev ut dess ord för ord gjorde att vi inte missade några skiftningar i ordval och dylikt. När det gällde den intervju som inte bandades fanns en risk att den kunde ha blivit nedtecknad på ett felaktigt sätt av oss, men vi hoppades att den risken minimerats genom att intervjupersonen fick två möjligheter att läsa och kommentera det vi fått fram.

Vi var medvetna om att man måste vara kritisk när det gäller utsagor från andra människor eftersom det finns så mycket som kan påverka dem, såsom att vilja ge ett svar som uppskattas eller rädsla för att ge ett svar som kan uppfattas som att det är fel. I det här fallet har vi försökt att gå till kärnan i informationen, genom att försöka skala bort alla ovidkommande sidofakta och på det sättet nå fram till de intervjuades egentliga åsikter. Eftersom vi använt oss av endast tre intervjupersoner och dessa bara har berättat om två fall var kan resultatet knappast sägas vara generaliserbart, kanske inte ens för akuthemmet Lejonet, men vi upplever det ändå som att vi fick en bild av hur vårt problemområde kunde se ut i praktiken och underlag för mer generaliserbara frågor som kan användas av framtida frågeställare. Ett vanligt dilemma när man använder sig av en kvalitativ ansats är enligt Holme & Solvang (1997) att det man studerar kan färgas av den studerandes eget synsätt. Risken att våra egna bakgrunder och personliga åsikter skulle kunna färga arbetet har vi försökt att minimera genom att försöka att inte värdera intervjupersonernas svar och genom att försöka avhålla oss från att dra in egna åsikter i arbetet, om vi inte båda kunde gå med på att de var neutrala och kunde kopplas till teorin.

3.3 Etiska överväganden

Som redan nämnts avhöll vi oss från att intervjua barn eftersom vi inte upplevde det som att vår kompetens var tillräcklig för att på ett säkert sätt närma oss barn i utsatta situationer på detta sätt. Risken fanns att vi skulle starta psykiska processer hos dessa barn som var både negativa och onödiga. Vi försökte ta hänsyn till den personal vi intervjuade genom att anonymisera dem i det färdiga arbetet och låta dem vara delaktiga i vårt arbete med deras

svar. Under själva intervjutillfället försökte vi att inte avbryta utan låta dem prata till punkt, men ändå respektera deras tidsram för intervjun. Vi har i övrigt även tagit hänsyn till Vetenskapsrådets (050220) etiska regler och rekommendationer. De deltagande intervjupersonerna har blivit informerade om vad syftet med vår uppsats är, att deras medverkan är frivillig och att de när som helst haft rätt att avbryta den. Informationskravet är därmed uppfyllt. Samtyckeskravet är även det uppfyllt genom att intervjupersonerna har haft rätt att bestämma över sin medverkan, liksom konfidentialitetskravet då vi förvarat all personlig information rörande de intervjuade på säkert ställe och anonymiserat dem i texten. Vi har även försäkrat deltagarna om att vi har tystnadsplikt. Dessutom har vi tagit hänsyn till nyttjandekravet och inte använt vår insamlade information till något annat än uppsatsen. Slutligen har vi enligt Vetenskapsrådets rekommendationer låtit deltagarna ta del av våra tolkningar och eventuella känsliga avsnitt i den färdiga uppsatsen så att de kunnat komma med kommentarer om dessa och samtidigt även frågat dem om de vill ha en kopia av den färdiga uppsatsen.

Kapitel 4

4.1 Resultat intervju 1

Tema: sorg och kris.

Enligt Ettan används inte begreppen sorg och kris i det dagliga arbetet, men man har dem i åtanke.

”Ja, att vi har det i bakhuvudet så. Det är ju det vi jobbar med. Men vi kanske inte använder ordet så mycket.”

Så gott som alla barn och familjer som kommer till Lejonet befinner sig i en kris och ofta även i sorg. Sorg definieras som ledsnad, något man bär med sig och som alla behöver. Ettan själv upplevde inte sorg som något ovanligt, men ansåg att det fanns gradskillnader i hur mycket sorg man upplevde.

”Det är inte så konstigt för mig med sorg. Man kan vara ledsen och så lite djupare sorg då som är..ja.”

Kris definierade Ettan som en förändring i personens utveckling men även, och det i första hand, som en situation där man inte räcker till eller kan åstadkomma en förändring. Om det förekommer både en kris i utvecklingen och en kris i tillvaron kan det bli besvärligt.

På frågan om sorg och kris var två skilda begrepp, eller om de flöt ihop, svarade Ettan:

”Ja, jag tycker att det är olika saker ja.”

Anders

Tema: tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

Anders var elva år när han kom till Lejonet. Hans far var från utlandet och hans mor nordisk medborgare. Anledningen till hans omhändertagande var att hans mor lagts in på sjukhus för psykiska besvär och att fadern själv inte klarade av att ta hand om Anders och hans två äldre bröder. Skolan hade slagit larm om att han var stökig och rörig och socialtjänsten hade reagerat på att han och hans bröder bland annat var ute sent på kvällarna och att Anders cyklade ensam genom staden. Ettan beskrev dock fadern, och även modern, som varma och sympatiska människor och betonade att drogproblem inte förekom. Anders beskrivs som kavat, glad och charmig. Men även som:

”Men också blyg..men lite tuff. Inte så man märkte eller..men någonstans fanns det mycket sorg....”

Att det var sorg det handlade om tyckte Ettan att man kunde se genom att han inte ville prata om varför han var där.

”När vi kom in på det då slog han bakut.... 'Ni ska bara veta och veta' liksom. Då fick man lämna honom ifred. Då gick det. Då funkade han.”

Anders sorg trodde Ettan berodde på att ingen såg eller brydde sig tillräckligt mycket om honom, att pappan inte orkade med honom och att modern var så sjuk att hon inte kunde finnas där för honom. Ettan framhåller också att personalen på Lejonet alltid är noga med att tala om för barnen att de vet varför det är där. Anledningen till detta är att det inte ska finnas några hemligheter för barnen. Anders största behov vid ankomsten till akuthemmet var att bli bekräftad och att få lite lugn och ro. Han behövde trygghet för att kunna slappna av och inte behöva oroa sig för sådant som att han kanske skulle få gå hungrig för att han inte fick mat eller att fadern kanske inte skulle vara hemma när han kom hem. Denna trygghet försökte man ge honom genom en fast struktur som innehöll rutiner som till exempel att äta och lägga sig på bestämda tider. Andra behov han hade var att:

”Ja, men också att sitta nära och bli masserad under fötterna och..munhuggas lite och... Och så det här med att veta vad som gäller. Det brukar de flesta barn må väldigt bra av.”

Ettan tyckte om Anders och tror att han kände det på sig och att det gjorde att de fick en bra kontakt. Som ett sätt att stötta och hjälpa honom använde Ettan sig av positiv bekräftelse och beröm.

”Barn kan faktiskt växa av det här och må väldigt gott..att de hör det....Men också att bli sedda.”

På frågan om Ettan använde sig av olika arbetssätt för barn i sorg och barn i kris blev svaret tveksamt, men efter lite funderande:

”Det går nog väldigt mycket ihop ändå när man tänker efter... Om du frågar om man jobbar med sorg eller kris. Det hör ju ihop liksom så. Om de kommer i kris så är det ju en sorg med.... Men kris är lite ovanligare kanske. Tycker jag.”

Som avslutningen på det här temats frågor säger Ettan att Anders är:

”En överlevare så. Jag tror nog han klarat sig bra.”

Tema: kön.

Om Anders varit en flicka tror Ettan att han betett sig på ett annat sätt. Flickor beskrivs som att de oftare blir ledsna och är mer inåtvända om de har ett problem. De visar och pratar om sina känslor men reagerar sällan på ett utåtagerande sätt. Anders blev arg när han tyckte att personalen trängde sig på och avreagerade sig genom att till exempel snatta eller ta sig runt i stadens förorter. Men han beskrivs ändå som bland annat verbal:

”Det är inte så vanligt med flickor som Anders... Han var stark på något sätt. Som om han hade gränser för sig själv...Han hade talets gåva....Han tog saken i sina egna händer och...Det är inte så vanligt hos flickor att de gör så.”

Ettan tror att arbetet påverkats av att Anders var en pojke, så till vida att Ettan anser pojkar i allmänhet vara lättare att arbeta med eftersom de verkar vara rakare och enklare än flickor.

”Flickorna, om jag ska generalisera lite, så är det ’Kolla lite hur man är och hur man tänker’ och så. Pojkarna är ju inte så ofta. Det som är det är och så är det ingen idé att diskutera med det...Det är inte så vanligt att man tänker hur man ska kunna nyttja...sina fördelar på samma sätt då. Jag lägger inga värden i det här men jag tycker att det är lättare”.

Flickor och pojkar i utsatta situationer uppfattas av Ettan som att de har ganska lika behov, men att de kan vara olika beroende på individen. Men allmänt har flickor ett större behov av att:

”...prata och pyssla. Men det finns ju killar som har det också...Många flickor vill ju prata mera medan killarna hellre tar en cykeltur eller sparkar fotboll och så.”

Ettan uppfattar det så att även om flickor mera söker sig till personalen för att få uppleva fysisk närhet har pojkar samma behov av den närheten, fast de inte lika aktivt söker den. Pojkar som till exempel klappades på huvudet eller axeln brukade sällan protestera mot det.

Anna

Tema: tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

Anna var tolv år vid sin vistelse på Lejonet. Det var hennes andra vistelse, det första var ett år tidigare. Hennes föräldrar hade sedan hon var liten befunnit sig i en vårdnadstvist om henne. När fadern tilldömdes vårdnaden i domstol tog modern med sig Anna och höll henne gömd i ett år. Anledningen till hennes andra vistelse på akuthemmet var att modern kommit tillbaka med henne och då häktats vid sin ankomst. Lejonet fungerade i det här fallet som en mellanstation innan flickan flyttade in hos sin far, vilken hon inte träffat på ett helt år. Ettan uppger att båda föräldrarna bryr sig jättemycket om sin dotter och båda vill ha henne. Deras långvariga stridigheter har emellertid medfört att deras dotter hamnat i kläm och lidit svårt av detta. Anna var mycket överviktig och hade alltid varit kraftig, mycket beroende på att hon tröstätit. På grund av dels detta, dels det faktum att båda föräldrarna var homosexuella, hade hon haft problem i skolan och blivit mobbad. Ettan anser dock att Anna var verbal och dramatisk och uttryckte sin sorg verbalt samt kunde hämta styrka ur sin förmåga att uttrycka sig.

”Men det är också en kavat tjej som har.. mycket.. krut i sig på något sätt ändå.”

När vi frågar om Anna drabbats av kris eller sorg svarar Ettan:

”Ja, det är mycket sorg över henne. Men mycket glädje också....Sorg som, det har liksom satt sig i hela hennes personlighet....Fast det är ju en kris att hon.. har levt gömd och det är ju en kris att hon måste börja ett nytt liv där.. i normal skola.. och det är svårt att hitta en skola där man.. där hon.. blir bemött på ett respektfullt sätt.”

Anna har alltid varit sina föräldrars ögonsten och fått styra och ställa hemma lite som hon velat. Därför tycker Ettan att Annas största behov var att få gränser satta för sig. Hennes vikt försökte man att inte göra någon större affär av. Personalen försökte neutralisera det hela genom att glädjas med henne då hon gick ned i vikt, på bara några veckor, men undvika att införa något dietprogram eller liknande. Man höll hårt på att alla skulle gå ut en gång om dagen, då man försökte göra motion till något lustfyllt, och att man åt på bestämda tider. Detta var något som hon inte upplevt förut, då hennes föräldrar vänt på dygnet och alltid låtit mat stå framme. Förutom gränserna var det viktigaste för henne att få slappna av och kunna slippa den ångest som fick henne att tröstäta. Anna hade hela tiden sagt att hon ville bo hos sin mamma men träffa sin pappa ofta. När det gällde hennes återknytande av kontakten med

fadern var man noga med att se till att hon inte var rädd när hon träffade honom. Efter ett tag märkte dock Ettan att Anna och hennes far hade en god relation. Ettan anser att det är mycket viktigt att ha en bra kontakt med barnens föräldrar, om kontakt är möjlig, och att försöka ordna med besök. Föräldrarna är alltid viktiga för barnen. Hjälpa och stötta Anna tyckte sig Ettan bäst kunna göra genom att se till att strukturen följdes, men framför allt genom att se och bekräfta henne.

”Hon mår bra av att bli sedd också och bli bekräftad och..höra att hon är.. duktig på.. sport ute liksom. Att hon har resurser för att.. Även om hon blivit väldigt sedd av sina föräldrar så har hon ju dåligt självförtroende i kamratrelationer.”

Tema: kön.

Ettan tror att det skulle ha varit svårare för en pojke i Annas situation att hantera densamma eftersom pojkar oftast inte har samma förmåga att uttrycka sig och Ettan tror därför inte att en pojke skulle ha haft lika stora resurser eftersom han inte skulle ha kunnat hämta styrka ur sin förmåga att kommunicera. Ettan svarar dock tveksamt på frågan och kan inte peka ut några tydliga skillnader i övrigt.

”Ja, det är svårt att säga eftersom man inte har någon kille... Men jag tänker på en kille som hade varit lika kraftig som Anna var då och.. Det bara blev att han hade varit lite tystare liksom. De killar jag har sett har varit det. För hon.. hon hade verkligen karisma den där tjejen och jag tror det kommer att gå bra för henne också.”

När det gäller huruvida Annas kön kan ha påverkat Ettan i arbetet blir svaret att det kan ha påverkat, genom att det var väldigt lätt att prata med henne. Man kunde fråga om hennes situation och ville inte Anna prata sade hon ifrån.

”Hon var både stark och... en lite känslig tjej också så.”

När Anna undrade om hon fick komma tillbaka och hälsa på efter sin avslutade vistelse svarade Ettan att flickan var välkommen att hälsa på en gång eller två och att ringa om hon ville. Men att Lejonet inte var en plats dit man kunde återkomma för regelbundna visiter eftersom det hela tiden kom nya barn vilka behövde lugn och ro.

4.2 Resultat intervju 2

Tema: sorg och kris.

Tvåan säger, om sorg och kris, att krisbearbetning är deras huvudsakliga arbetsredskap men att de inte pratar om sorg och kris på samma sätt med klienterna som med till exempel socialsekreterarna. Man arbetar mycket med begreppet kris, men inte lika mycket med begreppet sorg.

”...våran huvudfunktion är egentligen krisbearbetning.. alltså som arbetsredskap. Sen är det väl svårt att bryta ned det helt och hållet i små beståndsdelar som liksom ingår där men vi jobbar ju mycket med liksom begreppet kris i alla fall så. Sorg använder vi kanske inte lika mycket men det är klart att det finns en sorg i krisen naturligtvis på något sätt.”

Enligt Tvåan finns det alltid sorg närvarande på arbetet. Alla barn kommer från olika bakgrunder och de drabbas av sorg på olika sätt. Vissa sörjer för att de varit tvungna att lämna sina hem och sina föräldrar, andra för att föräldrarna missbrukar och vissa barn sörjer en avliden närstående. Sedan finns även barn som sörjer för att de ska utvisas ur landet. Tvåan framhäver att sorg har väldigt många sidor och är väldigt individuell. Kris menar Tvåan är ett mer akut tillstånd än sorg. Enligt Tvåan är det i den akuta situationen som krisen uppstår. Exempel på en sådan krissituation för ett barn kan vara att bli omhändertaget på plats och utan förvarning, eller att det helt enkelt blir omhändertaget eftersom det är en oväntad händelse. Barnet rycks upp från den enda trygghet det känner till vilket i sig är något som det inte väntat sig. När barn kommer till Lejonet befinner de sig i kris, men när krisen lugnat sig lite kommer ofta sorgen och när det händer kan de se tillbaka på sin situation på ett annat sätt. Personalen arbetar utifrån var barnet befinner sig.

”I den akuta krisen så är det väl egentligen mera här och nu, väldigt fokuserat på vad som har hänt nu liksom.. Det är mycket det vi jobbar med då, och försöker då i vårt krisbearbete att tala om det som har hänt här och nu. Inte titta tillbaks-vad hände för två år sen, utan vad hände ikväll?”

Tvåan tycker att det är svårt att säga om sorg och kris är två skilda begrepp eller om de flyter in i varandra, men efter att ha funderat lite blir svaret att kris kommer före sorg. Men sorg kan även förekomma under krisen, även om Tvåan tror att barnet efter de första två till tre dagarna kanske kommer ur sin kris till viss del. Något som innebär att krisen då kan börja bearbetas, men samtidigt finns ofta också sorgearbete som barnet behöver ta itu med.

Bosse

Tema: tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

Bosse var tio år vid sin vistelse på akuthemmet. Han bodde med sin mamma, som var blandmissbrukare. Pappan, som också var missbrukare, bodde periodvis hos mamman och Bosse. Tvåan beskriver förhållandena i deras hem som mycket dåliga. När Bosse kom till Lejonet hade han stora fysiska behov, bland annat svåra hudproblem. Han var dessutom lätt förståndshandikappad och hade därför ett extra stort behov av rutiner. Anledningen till placeringen var att modern, på grund av sitt missbruk, inte klarade av att ta hand om sitt barn. På grund av sitt förståndshandikapp förstod Bosse inte förrän dagen därpå varför han var på Lejonet och att han inte skulle få åka hem förrän om en tid. Vad han trodde var att han var på besök på ett nytt fritidshem. Krisen och sorgen som han drabbades av kom därför inte förrän dagen efter omhändertagandet, vilket enligt Tvåan är mycket ovanligt. Bosse drabbades av både sorg och kris samtidigt.

” ”Nä, jag är ledsen jag vill hem”.... Då kom liksom krisen för honom, varpå att sorgen i att han förstod inte varför han skulle vara här så ”Men vadå.. jag vill ju hem. Och vem matar min katt?”. Och så där så det var ju nästan lite sådär omvänt så så att det... För det var liksom så att han kom på helt plötsligt att han inte var hemma och han skulle inte hem. Då blev han väldigt ledsen för det. Han saknade sin mamma, saknade hemma och så.”

Enligt Tvåan påverkade det faktum att sorgen och krisen kom samtidigt inte nämnvärt arbetet med Bosse. Tvåan försökte prata med honom om hans sorg, försäkrade att han skulle få träffa sin mamma igen, ordnade så att han fick prata med henne i telefon och så vidare. Både modern och fadern kom på besök till Lejonet under Bosses vistelse där. Tvåan ansåg att Bosses största behov när han kom var att få trygghet och att få förklarat för sig varför han var där och motivera honom till att stanna kvar. Bosse ansåg nämligen att han kunde gå när han ville och det kom därför också även att handla om att få honom att förstå att hans mamma inte klarade av att ta hand om honom och att det var bättre för honom att stanna på Lejonet tills vidare. Ett annat mycket stort behov var det av fysisk omvårdnad; tvättning, tandvård, rena och hela kläder. Tvåan upplevde det bästa sättet att hjälpa och stötta Bosse var att se till att han fick denna omvårdnad och en fast struktur, till exempel genom fasta måltider och sovtider samt närhet och att personalen visade sig pålitliga. Tvåan ansåg att det var mycket viktigt att arbeta trygghetsskapande och omvårdande med just det här barnet, genom att visa honom att det fanns vuxna som såg till att han hade det bra varje dag och att förklara för honom varför man till exempel duschade honom eller tog honom till tandläkaren, Bosse frågade hela tiden

varför Tvåan gjorde så eller så. Dessutom undrade han över bland annat varför hans mamma inte kunde ta hand om honom och vad knark var för något. Tvåan fick då så klart och tydligt som möjligt förklara för honom hur det låg till och vad det betydde. För varje dag som gick upptäckte Bosse vad vuxna egentligen var till för. Anledningen till att Tvåan tyckte att de här behoven var viktigast att tillfredsställa var att Bosse kom från en miljö som var totalt oförutsägbart och han aldrig visste vad han skulle vänta sig när han kom hem från skolan, något som gav honom magont och gjorde honom orolig. Den enda plats där han fick den struktur han så väl behövde var i skolan och där fungerade han också mycket bra.

Tema: kön.

Det har tidigare funnits minst två flickor i samma ålder och med liknande förståndshandikapp som Bosse på Lejonet. Enligt de erfarenheter som gjorts är att dessa barn är ganska lätta att ha med att göra tills de blir arga eller ledsna och att det är ett beteende som är lika för båda könen. Tvåan säger att det är en grov generalisering, men tror inte att Bosse skulle ha reagerat annorlunda om han varit flicka. Även om han sökte sig mer till den manliga personalen och bland annat var intresserad av fotboll men Tvåan tror inte att Bosses könstillhörighet, eller intressen, påverkade arbetet med honom. Tvåan nämner dock att Bosse, när han fick besök av båda sina föräldrar, var mycket orolig och ledsen när fadern skulle gå men inte visade någon nämnvärd reaktion när modern gick. Personalen tolkade detta som att fadern var mycket frånvarande och opålitlig i Bosses liv och att han därför hade ett stort behov av manlig gemenskap. Efter att ha berättat om detta börjar Tvåan fundera på om det trots allt finns en undermedveten påverkan när det gäller hur man arbetar med barn av olika kön.

”Samtidigt som.. jag vet inte.. Det är mycket möjligt, jag tror ju alltså i och med det är... så mycket stereotypa könsroller. Jag menar könsindelningen börjar ju redan tidigt på dagis liksom och så att det är väldigt svårt att styra över.... Vi jobbar ju så här så över huvud taget liksom att vi försöker att inte göra någon sån uppdelning att man jobbar annorlunda liksom det är visst.. Har vi en flicka som är tolv år så kanske en man inte är den som frågar om hon har fått sin mens, utan då kanske man väljer en kvinnlig personal... men det är också en sådan typisk könsindelning.”

Bea

Tema: tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

Bea var tio år när hon kom till Lejonet. Hon kom dit tillsammans med sin tvååriga lillebror. Bea hade kommit från öststaterna med sin mamma och anledningen till att de båda syskonen blivit omhändertagna var att mamman gjort upprepade självmordsförsök efter att familjens

asylansökan avvisats. Mamman hade blivit inlagd på en psykiatrisk avdelning. Hon var den enda anhöriga till barnen och därför måste de placeras på akuthemmet. Tvåan ansåg att Bea helt klart hamnat i både sorg och kris, men att detta inte visat sig från början. Båda barnen var, till en början, väldigt tillbakadragna. De tog ingen ögonkontakt eller pratade med personalen. Bea hade tagit på sig en sorts mammaroll för sin bror och var mycket överbeskyddande. Senare kom det fram att det var hon som fått ringa sjukhuset efter moderns senaste självmordsförsök. Det kom även fram att hon, innan de lämnade öststaterna, blivit kidnappad och hållits fången av en grupp kriminella som krävde lösensumma för att hon skulle släppas. Det hela slutade med att Bea släpptes men att hennes pappa blev dödad. Det fanns även misstankar om att hon utsatts för viss tortyr och kanske till och med sexuella övergrepp under sin tid som fånge.

Tvåan ansåg att sorgen och krisen bottnade i att mamman hade försökt ta livet av sig men att de även berodde på det Bea varit med om i sitt hemland. Syskonens största behov var först och främst, enligt Tvåan, att få lugn och ro och en trygg plats att landa på samt att få fysisk omvårdnad. Sedan hade de oerhört mycket behov utöver det, men det handlade om behov som personalen från början inte såg eftersom de inte kände till barnens bakgrund när de kom. Anledningen till att det var så viktigt för barnen att få lugn och ro var att de behövde få ta in de nya intrycken så att man skulle kunna nå dem. I den akuta krisen är det svårt att nå barn, på grund av att det är så mycket annat som styr. När barnets situation lugnat ned sig kan det känna sig tryggare och först då kan man börja arbeta med dem. Att hjälpa och stötta Bea sade sig Tvåan bäst kunna göra genom att inte försöka ta ifrån henne den påtagna mammarollen, gå försiktigt fram i sin kontakt med henne och försöka inge trygghet, genom att ge barnen ett syskonrum där de sov i samma säng och bara få in dem i deras nya miljö utan att utsätta dem för en massa frågor. Det handlade mer om att finnas till hands än att försöka få svar. Viktigt var även att hålla en tät kontakt med den vårdavdelning där mamman befann sig, för att kunna informera barnen om hur hon mår. De åkte även och besökte mamman på sjukhuset varannan dag, något som fick mycket av den ångest Bea känt kring den dåvarande situationen att släppa. Personalen på Lejonet märkte dock snart att Bea behövde mer hjälp än de kunde ge och ordnade så att hon fick komma till en psykolog tre dagar i veckan. När det gäller om man har samma arbetssätt med barn i sorg som med barn i kris tror Tvåan inte att man kan arbeta på två olika sätt.

”Det tror jag inte liksom, utan alla.. Jag ser det som att alla som kommer hit gör det ju egentligen mot sin vilja och alltså är det ett krismoment i deras liv som inträffar, ett trauma egentligen. Sen kan det ju vara av större och mindre slag så va, men jag kan nog inte säga att det kommer hit klienter som inte befinner sig i kris. Däremot kan jag väl se att sorgen kanske inte visar sig lika mycket. Men den finns naturligtvis närvarande hela tiden av olika anledningar, men jag tror inte att jag jobbar annorlunda på det sättet.”

Tvåan anser att det viktigaste är att man bemöter alla barn på samma sätt, oavsett vad de varit med om. Ibland är det lättare och ibland svårare. Barn som blivit sexuellt utnyttjade av sina föräldrar är det alltid svårare att bemöta, eftersom det är svårt att som vuxen tackla att de sörjer sina föräldrar trots det de blivit utsatta för. Det samma gäller när det handlar om barn som blivit bortvalda av sina föräldrar för att de anses inte passa in i familjen längre. Det kan vara svårt att inte visa sina känslor för en sådan förälder inför barnet.

Tema: kön.

Att svara på frågan om Bea skulle ha betett sig annorlunda om hon varit en pojke tycker Tvåan är svårt.

”Ja, jag vet inte det är svårt att svara på alltså. Jag menar samhället i stort har ju väldigt stereotypa könsbilder, alltså pojkar slåss och skriker och bråkar, flickor är snälla och tysta så och just i det här fallet så stämmer det väl in ganska bra. Den här flickan var ju väldigt tyst och tillbakadragen.. så att.. med tanke på det som hon berättade sedan.. så visst det hade nog kanske kunnat skilja sig så.”

Att Beas könstillhörighet skulle ha påverkat arbetssättet tror Tvåan inte, utan menar att man ganska snabbt känner av hur individen är och att det är det man arbetar efter. Tvåan vidareutvecklar detta resonemang:

”... eftersom vi jobbar med barn som är under.. eller upp till tolv år då. Det är ju först egentligen när tonårs.. och alltså puberteten kommer in som man börjar se individerna lite mer olika tror jag, eller jag vill i alla fall tänka så att här ser vi dem alla som barn så då spelar det inte så stor roll om det är en flicka eller pojke så... Så jag tror inte att jag.. Det är möjligt att man gör det omedvetet, men medvetet så behandlar jag dem inte.. barnen olika för att de har olika kön så utan det är ju mer om det är intresse som styr i så fall då.”

På frågan om barn i utsatta situationer har olika behov blir svaret att de troligen inte har det. Även här handlar det om individualitet. Men också om hur mycket och på vilket sätt barnen visar sina behov och hur de reagerar på till exempel jobbiga besked eller sorg. Tvåan tar upp

att det finns pojkar som kan vara jätteledsna och behöva bli omhållna, men även flickor som sparkar och slåss.

4.3 Resultat intervju 3

Tema: sorg och kris.

Enligt Trean benämns inte begreppen sorg och kris i det dagliga arbetet, men man arbetar med krisbearbetning. På frågan om vad sorg betyder för Trean blev svaret att sorg är starkare än kris. Sorgens innebörd kan vara en total förlust i form av att ha förlorat en förälder, men man kan sörja även utan att ha gjort en så stor förlust. Kris, menade Trean, finns i den personliga utvecklingen. Men på akuthemmet Lejonet innebär kris att bli uppryckt hemifrån och tas från en invand miljö. Trean anser att sorg och kris går in i varandra och att man möter sorgen i krisen, sorgen finns alltid med.

Carl

Tema: tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

Carl var åtta år när han kom till Lejonet för andra gången. Placeringen var en LVU-placering. Han blev alltså omhändertagen utifrån Lagen om Vård av Unga. Skolan där han gick hade anmält till socialtjänsten att man misstänkte att Carls mamma misshandlade honom. Dessutom fungerade han allt sämre i skolan, där han var okoncentrerad och bråkig. Carl hade lätt att få kontakt och var aktiv, nyfiken och öppen. Han berättade självmant om misshandeln för personalen. Han tyckte att det var skönt att komma bort, men var trots allt mycket lojal mot sin mor och saknade henne. I början var allt lugnt, men sedan började han längta hem. Carl kunde sitta lugnt och koncentrerat om han var sysselsatt, men ibland kunde han bli dominant och vilja bestämma. Under lek kunde han bli uppspelt och ibland även våldsam och då sparkade, skrek och slogs han. I kontakt med andra barn var det särskilt svårt för honom, eftersom han inte verkade veta hur kontakt skulle tas. När personalen gick in och satte gränser kunde han bli mycket utåtagerande. Carl behövde hjälp för att kunna sätta ord på vad det var som gjorde honom upprörd och den hjälpen fick han genom att personalen ställde frågor till honom. Mammans besökstid och telefonsamtal fick begränsas, eftersom hon tänjde på besökstiden och ringde flera gånger varje dag. Hennes besök var kaotiska. Personal behövde finnas med under dessa för att stödja båda parter, men särskilt Carl, genom gränssättning. Mamman bekräftade inte sitt barns kompetens och tycktes sätta sina egna behov före sin sons.

Trean ansåg att Carl drabbats av både sorg och kris och att hans största behov vid ankomsten till akuthemmet var omvårdnad. Det var viktigt att vara lyhörd för hans behov, att man svarade på hans frågor, fanns tillgänglig som vuxen och kunde visa att vuxna gick att lita på. Många barn har ingen tilltro till vuxna på grund av vuxnas svek. Trean anser att det här behovet var viktigt att tillfredsställa därför att alla barn har ett behov av att vuxna bryr sig om dem, bekräftar deras känslor och ger dem uppmärksamhet. Något som Carl verkade ha saknat i sin hemmiljö. Genom att vara lyhörd, se till att pojken fick lugn och ro, avsluta aktiviteter man gjorde med honom på ett ordentligt sätt tyckte Trean sig bäst kunna hjälpa och stötta honom. Dessutom var det viktigt att vara tydlig, ligga steget före och att sätta gränser för att försöka förhindra utbrott. När han visade ett utåtagerande beteende var det viktigt att försöka hjälpa honom att sätta ord på de känslor som framkallade reaktionen och att finnas där när utbrotten kom. För att hjälpa honom att benämna sina känslor såg man även till att han fick möjlighet att uttrycka sig i lek och bild. Det var också viktigt att ”inte bara vara polis” utan även uppmuntra hans goda sidor och ge beröm. Det Carl också behövde hjälp med var att ta kontakt med andra barn på ett bra sätt.

Tema: kön.

På frågan om barnet skulle ha betett sig annorlunda om det varit av ett annat kön blev svaret att Trean aldrig träffat en flicka som behövt samma gränssättningar som Carl. Trean sade sig försöka möta alla på samma sätt, utifrån deras behov och personliga utveckling och att bemötandet beror mer på individen än på vilket kön denne tillhör. Det är vanligare att pojkar har större behov av att få hjälp och stöd med att sätta ord på sina känslor, även om flickor också kan behöva det. Men vad man anser vara beteende som är typiskt för ett visst kön kan även återfinnas hos ett annat.

Camilla

Tema: tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

Camilla var elva år när hon var på Lejonet och anledningen till att hon var där var att hennes mamma var alkoholmissbrukare och inte klarade av att sätta gränser. Camilla hade inte haft någon kontakt med sin pappa på två år. Innan hon kom till akuthemmet hade hon haft tillfälliga vistelser hos en stödfamilj. Familjens nätverk var annars mycket litet. Den incident som ledde till själva omhändertagandet var att Camilla hotade sin mamma med en kniv. Mamman polisanmälde henne och vägrade sedan besöka dottern på akuthemmet, troligen för att hon var rädd för henne och att hon skulle tjata på henne om att få komma hem igen.

Modern var även allvarligt sjuk och avled senare på sjukhus. Enligt Trean var Camillas relation till sin mamma ambivalent. Men det var mycket viktigt för henne att hon fick ta farväl av sin mamma på sjukhuset innan denna dog. Trean anser att Camilla befann sig i en krissituation, men när mamman dog drabbades hon även av sorg under pågående kris. Det största behovet hon hade när hon kom till akuthemmet var att få kontakt med närstående eftersom mamman vägrade att hälsa på. Skolan var viktig för Camilla och hon var duktig i den. Trean framhåller även att det är viktigt att möta barn där de befinner sig. På frågan om hur Trean upplevde var det bästa sättet att hjälpa och stödja Camilla blev svaret att efter moderns död jobba mycket med hennes skuld känslor. Händelsen var mycket traumatisk för henne och ett av de svåraste fall Trean mött.

Camilla var mycket verbal och Trean försökte trösta, lyssna, avlasta skuld, vara tillgänglig och vara öppen om vad som hänt. Men också genom lyhördhet, skapande av tillfälle för samtal, upprätthållande av dagliga rutiner, uppmuntra till lek och aktivitet och hjälpa flickan att hålla mammans minne vid liv. De gånger då Trean uppfattade det som att Camilla bar på något var det lättare att få henne att prata om sina känslor genom att utföra någon avsides aktivitet tillsammans med flickan. Hon uppmuntrades även till kreativitet och fick en dagbok som hon skrev i varje kväll. Hon fick också, vid vistelsens slut, med sig boken *Du är hos mig ändå* som handlar om andra barn som mist en förälder. Camilla var tillräckligt gammal för att förstå innebörden av döden och det var viktigt för henne att veta att hon inte var ensam om att ha förlorat en förälder. Trean anser inte att det är någon skillnad på arbetet med barn i sorg och barn i kris, utan säger sig försöka bemöta alla lika. Sättet att arbeta med barnet beror mycket på dess ålder, språk och egna önskemål. Barn under tre år behöver mer omvårdnad och så få vuxna kring sig som möjligt, eftersom det i den åldern är svårt att skapa relationer till många olika människor. Det förekommer många separationer från både personal och andra barn på Lejonet och det är särskilt svårt för små barn. Därför menar Trean att bemötandet av olika barn trots allt kan vara olika, men då beroende på barnets ålder.

Tema: kön.

Trean tror att barnet hade betett sig annorlunda om det varit en pojke. Camilla kunde sätta ord på och visa sina känslor och det är något som flickor i allmänhet är bättre på än pojkar eftersom de är sämre på att prata och uttrycka känslor. Pojkar visar istället sina känslor mer genom lek om det är något som tynger dem och är ofta mer utåtagerande. Sorg kommer ofta fram då en pojke reagerar på gränssättning och då får man som personal känna sig fram och

kanske föreslå att pojken egentligen är ledsen. Barnets könstillhörighet kan enligt Trean ha påverkat de aktiviteter som utfördes tillsammans med barnet, eftersom barn av olika kön ofta har olika intressen. Men det framhålls att barnets personliga drag är det som avgör hur man arbetar med det.

”Killar har lite tuffare tag. Men i stort är det intressen och individuella drag som avgör hur jag arbetar.”

Trean tycker att barn i utsatta situationer, vare sig det är flickor eller pojkar, har samma behov av bekräftelse, beröm och uppmuntran och att uppmärksammas för det de kan. Det är något som många barn i de här situationerna aldrig eller sällan fått. Barn visar dock de behov, liksom de reaktioner, de har på olika sätt. Även om dessa inte är synliga från början blir de det senare.

Kapitel 5

5.1 Analys; sorg och kris

Enligt Dyregrov (1990) bör personal som arbetar med barn i utsatta situationer ha en god kunskap om de sorg- och krisreaktioner som kan förekomma, för att kunna hjälpa och stötta dem på bästa sätt. Enligt det svar vi fick när vi frågade om begreppen sorg och kris använder inte Ettan dessa begrepp i sitt arbetspråk- även om de finns med i tanken och att det är det som jobbar med. Tvåan säger att man arbetar mest med kris och mindre med sorg, trots att sorgen alltid är närvarande, beroende på att krisbearbetning är det arbetssätt man använder sig av och att sorgen ofta kommer sedan krisen lugnat sig. Enligt Fyhr (1999) inleds sorgprocessen ofta med en kris och kriser kan sedan förekomma under sorgperioden. Trean håller med om att begreppen inte benämns och att man arbetar med krisbearbetning.

Ettan ansåg att det fanns olika grader av sorg, något som kan kopplas till Fyhirs (1999) resonemang om att man under sitt liv lider både stora och små förluster. Ettans åsikt att sorg är något som alla behöver kan man också hänvisa till detta och se det som att sorg är nödvändigt för att man ska kunna bearbeta de förluster man oundvikligen gör under sitt liv. Sorgen är subjektiv och skiljer sig åt mellan olika individer (Fyhr, 1999), något som även var Tvåans åsikt. Enligt Trean är sorg starkare än kris. Trean definierar sorg som att man har gjort en total förlust (till exempel förlorat en förälder) men att man kan sörja även utan att ha gjort så stora förluster.

När det gäller kris tar Ettan upp två ganska träffande definitioner av dels livskriser (förändring i personens utveckling) och psykologiska kriser (när man inte räcker till). Därmed kan man se det som att Ettan ansluter sig till Cullbergs (2003) uppfattning om att (livs) kriser är ett normalt inslag i varje individs liv. Samt till hans teori om psykologiska kriser, vilken innebär att en sådan kris är ett tillstånd där individens tidigare erfarenheter och inlärd reaktioner inte räcker till för att denne ska kunna hantera situationen. Samma uppfattning ger Trean uttryck för genom att säga att kris är en del av personlig utveckling, samt att den kan innebära att man blir uppryckt från en invand miljö. Tvåan har ett delvis liknande resonemang och anser att man ser krisen i den akuta, alltså oväntade och omedelbara, situationen. Emellertid tar Tvåan inte upp något om livskriser. Enligt Tvåan sätts en kris igång vid omhändertagandet då barnet placeras på Lejonet. Det tolkar vi som att barnet vid sin ankomst till akuthemmet kommit in i den traumatiska krisens chockfas vilken, tillsammans med reaktionsfasen, utgör den akuta

krisen. Denna kommer plötsligt och drabbar så hårt att individen inte klarar av att fungera under en obestämd tid som kan vara mellan fyra till sex veckor (Andersson & Ingemarsson, 1994). Men Tvåan säger också att krisen lugnar ned sig när barnen varit på akuthemmet en till tre dagar, något som knappast kan stämma om man utgår från Andersson & Ingemarssons (1994) teori om krisens faser. Enligt den kan krisen inte börja bearbetas förrän efter fyra till sex veckor, när den akuta krisen är över. Rimligtvis borde inte sorgen heller kunna komma fram under den tiden, eftersom barnet är fullt upptaget med den akuta krisen. Eftersom den maximala placeringstiden på Lejonet är fyra till sex veckor måste barnet komma ur sin kris relativt snabbt för att hinna börja sörja innan det förflyttas igen. Andersson & Ingemarssons (1994) teori är emellertid avsedd för vuxna. Fahrman (1993) menar att man innan tjuugoårsåldern är mycket sårbar för kriser men ändå har stor kapacitet för att klara av dem, så länge man har en trygg vuxen som man kan dela sina upplevelser med. Barns sorgperiod är ofta kortare än vuxnas (Dyregrov, 1990), även om deras sorg kan vara mycket djup och långvarig (Gyllenswärd, 1997). Kanske kan barn även ta sig igenom den akuta krisen snabbare än vuxna, så länge de får hjälp och stöd från en vuxen, och kanske är krisen som drabbar de barn som placeras på Lejonet bara ett avbrott i en redan pågående sorgprocess som redan finns närvarande, och som kan kopplas till de olika typer av sorger som Tvåan berättar att barnen som blir omhändertagna kan bära på. Oavsett vilket håller inte Tvåans resonemang att barnets kris avtar efter en till tre dagar utan rejäla omskrivningar av de kris- och sorgteorier vi använt i vårt arbete. Här måste man dock komma ihåg att reaktioner på kris är mycket individuella och att det tar olika lång tid för olika människor att handskas med den inledande fasen.

Ettan tycker att begreppen sorg och kris står för två olika saker, men ger ingen förklaring till varför det är så. Tvåan tycker att det är svårt att säga om det rör sig om skilda begrepp men menar sedan att kris kommer före sorg, men att sorg även kan förekomma under krisen. Liksom Fyhr (1999) tycker Tvåan att sorgprocessen (ofta) börjar med en kris. Trean är inne på samma spår och tycker att begreppen går in i varandra och att sorgen alltid finns närvarande, även i krisen. Enligt Fyhr (1999) blandas processerna ofta samman på grund av sin likhet, men hon menar att det finns skillnader och att det är viktigt att se och förstå dessa (se kapitel 2).

Som vi uppfattar det definierar inte vare sig Ettan, Tvåan eller Trean kris på samma sätt som de teoretiker vi använt oss av, åtminstone inte i intervjusammanhanget. Ettan och Trean

nämner dock att det finns kriser i personens utveckling och andra sorters kriser, vilka Ettan definierar som att man inte räcker till och Trean som att man rycks bort från en bekant miljö medan Tvåan säger att kris uppstår i en akut situation. Det förekommer ingen gemensam definition av sorg förutom att Ettan och Tvåan är överens om att det finns många sidor eller grader av sorg och Tvåan och Trean båda tycker att man kan sörja av många olika anledningar. Alla tre tycks anse att krisen är det mest framträdande i deras arbete, även om sorgen alltid finns närvarande.

5.2 Analys; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris

Sorg ger upphov till olika reaktioner och som vuxen är det viktigt att man inte tillrättavisar barns reaktioner när de visar sin sorg (Dyregrov, 1999). Barn vill ibland inte tala om eller nämna sin förlust. Att de inte vill det beror ofta på att de inte är redo att hantera känslorna kring förlusten, något man som vuxen måste acceptera. I en sådan situation är det bättre att låta barnet vara ifred och sedan försiktigt närma sig de hela vid ett senare tillfälle (Dyregrov, 1990). Det är vad Ettan gjorde när Anders inte ville prata om sin situation utan blev arg för att han tyckte att personalen lade sig i. Anders reaktioner respekterades och han lämnades ifred tills han kände sig redo för att prata. Enligt Dyregrov (1990) är något av det viktigaste för att stödja ett barn i sorg att man har en öppen och ärlig kommunikation med barnet. Om barn inte får klart för sig att det är tillåtet att prata om sin situation kan de känna att de inte får ge uttryck för sina känslor och uppleva att de måste handskas med till exempel sin sorg själva. Enligt Ettan är detta något som kan sägas praktiseras på Lejonet, då personalen är noga med att tala om för barnet att de vet varför det är där och att man försöker undvika förekomsten av hemligheter i sitt arbete med barnen. Genom att personalen tar upp barnets situation kan man även se det som att de uppmuntrar barnet till att visa hur det känner. En annan anledning till att den här öppenheten är positiv är att man förebygger att barnet börjar fantisera och fundera på sin situation och kommer fram till saker som inte är sanna. Sådana slutsatser kan göra barnet oroligt och förvärra och försvåra dess sorgearbete (Dyregrov, 1990/1999; Foster, 1990). När barn är ängsliga är skapandet av trygga och fasta rutiner en viktig faktor. Även fysisk kontakt och massage kan ha en lugnande effekt på barnet (Dyregrov, 1999). Detta hade Ettan också tagit fasta på under sitt arbete med Anders och använde sig av både fasta rutiner, tydliga regler och fotmassage. Anledningen till att fasta rutiner är så viktiga är att de, i det kaos barn i en svår situation upplever, kan skapa en trygghet för barnet (Dyregrov, 1990; Foster, 1990). Tvåan säger att Bosse kom in i sorgen och krisen samtidigt, vilket enligt Tvåan

är väldigt ovanligt. Det berodde troligen på hans förståndshandikapp att han inte förstod förrän dagen efter vad som hände och först då blev ledsen. Att Bosse inte blev ledsen förrän han förstod sin situation stöder teorin om att sorgen inte kan börja bearbetas innan man blivit medveten om sin förlust (Fyhr, 1999). Fallet med Bosse stöder även det Fyhr säger om att det inte finns några bestämda mönster för hur sorgprocessen ser ut (Fyhr, 1999). Detta var något som Tvåan fick erfara eftersom Bosses reaktion kom senare än vad som annars brukade vara vanligt på akuthemmet. För att lugna Bosse fick Tvåan i sitt arbete försäkra honom om att han skulle få ringa och träffa sina föräldrar. Killén (1994) framhåller vikten av att bevara en positiv kontakt med föräldrar för att minska eventuella skuld känslor hos barnet. Särskilt som barn som tas in på en institution i allmänhet kan känna stor rädsla för att förlora sina föräldrar. Tvåan säger sig ha arbetat trygghetsskapande och omvårdande och tar också upp hur viktigt det är att skapa trygghet och fasta rutiner (Dyregrov, 1999). Detta då Bosse enligt Tvåan kom från en mycket oförutsägbar miljö som påverkade honom negativt genom att han bland annat fick ont i magen. Det var endast i skolan som han fick sitt behov av struktur tillfredsställt. Tvåan berättade att Bosse hade mycket frågor runt sin situation. Barns förståelse för det som hänt växer genom att de ställer frågor och får svar och det är viktigt att de får lov att ställa dessa frågor (Dyregrov, 1990; Foster, 1990).

Carl ansågs befinna sig i både sorg och kris. Liksom Ettan och Tvåan arbetade Trean trygghetsskapande, bland annat genom att använda sig av fasta rutiner (Dyregrov, 1999). För att försöka förebygga utbrott användes en klar och tydlig struktur. Carl fick även hjälp med att sätta ord på de känslor som orsakade utbrotten och gavs möjlighet att uttrycka sig i ord, lek och bild. Dyregrov (1999) säger att om barn blir aggressiva kan man försöka hjälpa dem att sätta ord på sina reaktioner. Enligt Killén (1994) kan det dessutom vara bra att bland annat förse barnet med kriterier och leksaker, så att det kan uttrycka sina känslor i teckning och lek. Trean var även beredd att svara på frågor från barnet (Dyregrov, 1990) och att hjälpa Carl med att ta kontakt med andra barn på ett bra sätt. Från och med den tidiga skolåldern blir kamraterna allt viktigare (Dyregrov, 1990) och därför var det mycket viktigt att man arbetade med att hjälpa Carl att lära sig hur man tar kontakt med andra. Trean ansåg det även vara viktigt att ge positivt beröm och slöt sig därmed till Ettans uppfattning om att barn kan växa och må bra av det.

Eftersom Anna levde ett så gränslöst liv tyckte Ettan att det viktigaste var att sätta gränser för henne. Att sätta gränser kan man se som en del av arbetet med att skapa fasta dagliga rutiner

och alltså som en del i arbetet med att skapa en trygg miljö för barnet (Dyregrov, 1990; Foster, 1990). Ett annat sätt som Ettan kunde hjälpa till för att skapa en trygg miljö för Anna var genom att ha en bra kontakt med hennes far och se till att Anna kunde återknyta bekantskapen med honom i en trygg omgivning. Annas tröstätande kan man se i ljuset av Gyllenswärds (1997) tankar om att barn i början av tonåren blivit allt mer vuxna i sitt tänkande, men inte i sitt sätt att sörja. De klarar ännu inte av att hantera sorgen som en vuxen människa skulle göra (Gyllenswärd, 1997), eftersom de inte har en vuxen människas mentala kapacitet och verktyg för att hantera sorg och kris (Dyregrov, 1990; Fahrman, 1993). Istället för att sörja som en vuxen skulle göra kan barn som sörjer reagera genom att till exempel bli deprimerade eller grubblande (Gyllenswärd, 1997). I det här fallet reagerade Anna med att tröstäta eftersom hon, trots sin verbalitet, inte var vuxen nog att handskas med sin sorg och kris på ett bättre sätt. Ettans sätt att närma sig problemet med Annas vikt, som även var en av anledningarna till att hon var ledsen, var att neutralisera ämnet genom att inte göra någon större affär av den. Därmed minskade viktens betydelse och även den mängd av ångest hon kände över hur mycket hon vägde. När den ångesten blev mindre kunde hon lägga mer kraft på att bearbeta övriga sorger och kriser i sitt liv.

Fahrman (1993) skriver att när det gäller att vara barn och flykting kan man drabbas av ett flertal separationer. Bea hade redan varit med om svåra sådana genom att ha förlorat sin pappa, fått lämna sitt hemland och tillfälligt blivit ifråntagen sin mamma då denna lades in. Hon hade även varit med om en traumatisk händelse då hon blivit kidnappad. Med andra ord kom hon från en otrygg och osäker bakgrund och var i akut behov av fasta strukturer och trygghet i vardagen (Dyregrov, 1990; Foster, 1990). Detta var något som Tvåan arbetade för att kunna ge henne, bland annat genom att inte ta ifrån henne modersrollen för brodern vilket eventuellt kunnat uppfattas som ännu en separation. Att ha gjort det skulle förmodligen även ha försämrat broderns situation, eftersom barn under fem år drabbas extra hårt av förluster (Gyllenswärd, 1997). Anmärkningsvärt är att Bea varit med om alla de påfrestningar som Cullberg (2003) tagit upp, och som vi valt att ta med, vilka kan utlösa traumatisk kris. Hon har varit med om en närståendes död, intagning på institution, skamfyllda situationer och yttre katastrofer (Cullberg, 2003). Med tanke på att hon redan genomgått vad som borde ha varit minst en stor kris och ett antal svåra situationer borde man kanske ha frågat sig om hon kunde lida av posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) (Andersson & Ingemarsson, 1994) (se kapitel 2). Oavsett om hon led av PTSD eller inte fick hon mer professionell hjälp genom att personalen skickade henne till en psykolog. Tvåan menar att i den akuta krisen är det svårt att

nå barn, på grund av att det är så mycket annat som styr. Enligt Andersson & Ingemarsson (1994) kan man, i synnerhet under chockfasen som är den akuta krisens första del, inte klara av att ta in och förstå vad som hänt. Det är ett bra tillvägagångssätt i en sådan situation att inte försöka få fram svar från barnet, förrän det orkar med att ta in och förstå vad som hänt. Barn som utsatts för en svår situation behöver inte utsättas för mer press. Som personal gör man i sådana fall bäst i att lyssna när barnet känner att det är redo att prata och att inte försöka tvinga fram några svar (Killén, 1994). Tvåan arbetade utifrån samma tanke; att Bea och hennes bror behövde en chans att få komma in i sin nya miljö utan att bli utsatta för en massa frågor, men ändå med en vuxen som fanns där för dem. Genom att kontinuerligt ta med barnen på besök till mamman och i övrigt informera dem om hennes tillstånd upprätthöll Tvåan även den viktiga kontakten med föräldern och undanröjde barnens skräck för att förlora henne (Killén, 1994).

Camilla drabbades av den största formen av förlust när hennes mamma dog. Hon var tillräckligt gammal för att förstå vad döden betydde, men inte för att kunna sörja på ett vuxet sätt (Dyregrov, 1990; Fahrman, 1993; Gyllenswärd, 1997). Enligt Trean befann sig Camilla i en krissituation när hon kom till Lejonet, men när mamman dog drabbades hon även av sorg under pågående kris. Efter moderns död arbetade Trean mycket med flickans skuld känslor genom att trösta, lyssna, avlasta skuld och vara öppen om det som hänt. Även Dyregrov (1990) anser att det är viktigt att man pratar om det som hänt, för att motverka att barnet lägger skulden på sig självt. För ett barn som förlorat en förälder är det extra viktigt att det får veta att någon kommer att ta hand om det, så det vet att det kommer att klara sig. Trean försökte även att hjälpa Camilla att hålla mammans minne levande (Dyregrov, 1990), samt uppmuntrade henne till kreativitet, lek och aktivitet (Killén, 1994). Vi tolkar det som att Trean uppmuntrade Camilla att visa sina känslor på fler sätt än bara genom samtal. Eftersom mamman vägrade att hälsa på sin dotter före sin död var det extra viktigt för Trean att se till att få kontakt med en närstående till flickan, något som var mindre enkelt eftersom familjens nätverk var litet. Camilla var duktig i skolan och den var viktig för henne. Som redan nämnts är det bra om ett barn så snart som möjligt kan återföras till normala rutiner i en bekant miljö (Dyregrov, 1990; Foster, 1990). Trean arbetade även med att upprätthålla de dagliga rutinerna.

Vare sig Ettan, Tvåan eller Trean tycks anse att det finns någon skillnad i hur de arbetar med barn i sorg och hur de arbetar med barn i kris. Vi noterade att Ettan, trots åsikten att sorg och

kris är två olika saker, inte anser sig ha två olika arbetssätt. Senare under intervjun ändras åsikten att det handlar om skilda begrepp till att sorg och kris trots allt går in i varandra, även om kris är ovanligare. Denna modifierade åsikt passar bättre ihop med det arbetssätt som Ettan säger sig ha, som är ganska likadant oavsett om barnet är i sorg eller kris. Inte heller Tvåan och Trean ansåg sig arbeta på olika sätt med barn som drabbats av sorg och barn som drabbats av kris. Alla tre säger att alla, eller åtminstone nästan alla, barn som kommer till Lejonet drabbats av kris och att sorgen kanske inte visar sig lika mycket även om den alltid finns med. Detta kanske kan innebära att man använder sig av ett lämpligt arbetssätt om man använder sig av krisbearbetning, eftersom alla barn, även om de är i sorg, först och främst är i kris när de kommer till Lejonet. Tvåan och Trean framhäver även att man försöker bemöta alla barn på samma sätt oavsett bakgrund. Detta strider mot Fyhrs (1999) åsikt att det är mycket viktigt att man får den hjälp som är anpassad till den process man befinner sig i; sorg eller kris. Trean lägger dock till att bemötandet kan variera utifrån barns ålder, språk och egna önskemål.

5.3 Analys; kön

Enligt Berglund (2000) socialiseras flickor och pojkar in i vuxenlivet på olika sätt. Flickor strävar efter att återskapa den intima relation som de haft med sin mor medan pojkar strävar efter beröm och bekräftelse utan att behöva ingå i en intim relation. De här könsspecifika beteendena kan man på Lejonet återfinna i Ettans kommentar att flickor ofta sökte sig till personalen för kontakt och fysisk närhet, medan pojkarna i och för sig inte protesterade mot den sortens närhet men heller inte aktivt sökte den. Detta kan kopplas till begreppet Det manliga projektet som Berglund (2000) använder sig av och som innebär att pojken lär sig att klara allt och inte bli beroende av relationer med andra. Ettan tyckte att Anders var stark, tog saker och ting i egna händer, verkade sätta egna gränser för sig själv och var verbal, men att han inte ville prata om varför han var placerad på Lejonet. Han tycktes visa sina känslor genom att till exempel snatta. Detta kan kopplas till Dyregrov (1990) som skriver att pojkar i större utsträckning än flickor har svårare för att visa, skriva och prata om sina känslor och istället visar ett utåtagerande beteende, som till exempel kan vara ett sätt att hålla sorgen på avstånd. Många pojkar är på grund av att de inte kan visa sina känslor ofta mer eller mindre hjälplösa i förhållande till sorg- och krisreaktioner.

Tvåan tror att Bosses könstillhörighet inte påverkade arbetssättet, mycket beroende på att tidigare erfarenheter på akuthemmet visat att flickor med liknande förståndshandikapp och i

samma ålder har haft ett liknande beteendemönster- även om detta enligt Tvåan var en grov generalisering. När det gäller dessa barn tycks deras handikapp ses som en enande faktor som står över deras könstillhörighet. Könstillhörigheten verkar i dessa fall, sett ur Tvåans perspektiv, inte vara särskilt viktigt. Utifrån vad Tvåan berättar anser vi dock att Bosse visade ett mycket könsspecifikt behov. Hans förtvivlan över när faderns besök var slut och att han sökte sig till den manliga personalen visade hans brist på manliga förebilder. Bosse var i den åldern då de flesta pojkar har ett stort behov av att få bekräftelse från sin omgivning, men även är på god väg att genomföra sina manliga projekt. Det manliga projektet innebär att man måste vända sig bort från den bekräftelse man får genom intima relationer, men för att kunna klara sig utan dessa intima relationer behöver pojkar manlig, mindre känslös intimitet som ersättning (Lalander & Johansson, 2000). Vi tror att Bosse höll på att utveckla sin manliga identitet och att det därför var viktigt för honom att känna att han hörde hemma tillsammans med andra män (Berglund, 2000), att han hade en plats i killgänget där han kunde finna den manliga intimitet han behövde (Lalander & Johansson, 2000). Därför var det troligen mycket viktigt för honom att kunna umgås med den manliga personalen. Trean tror att Carl, om han varit en flicka, skulle ha betett sig annorlunda med motiveringen att Trean själv aldrig träffat en flicka som behövt så mycket gränssättning, men framhåller även att könsspecifika beteenden kan förekomma över gränserna.

Ettan anser att en pojke i Annas situation skulle ha haft det mycket svårare eftersom han troligtvis inte skulle ha samma förmåga att kunna uttrycka sig verbalt om sina känslor. Det framhålls bestämt att Anna kunde prata, säga ifrån och hade karisma. Mer eller mindre underförstått blir då att en lika kraftig pojke i den situationen inte skulle kunna uttrycka sig lika bra utan vara tystare och därför inte ha samma karisma. Dyregrov (1990) betonar vikten av att ha förståelse för att flickor och pojkar reagerar annorlunda. Men om man ser på dagens metoder för att bemöta barn i sorg, verkar dessa vara mer lämpliga för flickors än för pojkars reaktionsmönster eftersom man använder sig av metoder som baseras mycket på samtal. Med detta i åtanke var det troligen en stor påverkan på Ettans arbete med Anna att denna kunde uttrycka sig så bra, på så vis att kommunikation tycks vara det mest väsentliga för att arbete med barn i sådana här situationer ska flyta så smidigt som möjligt.

Tvåan återkommer till samhällets stereotypa könsroller genom att säga att Bea var mycket tyst och tillbakadragen, vilket här ses som typiskt för att hon är flicka. Om hon varit en pojke tror Tvåan att hon kanske hade betett sig annorlunda. Tvåan menar dock att det är först när barnen

kommer upp i tonåren som man börjar se dem mer som individer (utifrån kön) och att de fram till dess helt enkelt ses som barn, vilket gör att det inte spelar någon roll om de är flickor eller pojkar när man arbetar med dem. Men enligt Berglund (2000) skapar även barn olika könsidentiteter beroende på att de har olika sätt att få bekräftelse på, flickorna genom relationer och pojkarna genom beröm och bekräftelse utanför djupare relationer.

Trean tror att Camilla hade betett sig annorlunda om hon varit en pojke, eftersom flickor är bättre på att tala om och uttrycka sina känslor (Dyregrov, 1990), vilket även Ettan tog upp när det gällde Anna. Pojkar är ofta mer utåtagerande (Dyregrov, 1990), visar oftare sina känslor genom lek och deras sorg kommer oftast fram som en reaktion på gränssättning. Ilska är ofta en mer accepterad reaktion hos pojkar än hos flickor och eftersom ett utåtagerande beteende kan vara ett sätt för att hålla sorg på avstånd, kan ilska visad över gränssättning mycket väl tyda på sorg (Dyregrov, 1990).

Ettans uppfattning är att flickor och pojkar i utsatta situationer har samma behov av fysisk närhet, men olika sätt att visa det och att pojkar inte aktivt söker den. Tvåan tror inte att barnens könstillhörighet påverkar deras behov, utan att det helt beror på deras individualitet. Trean anser att barnets könstillhörighet inte spelar någon roll, utan att alla barn har samma behov av uppmärksamhet, bekräftelse och beröm. Ettan tyckte att det i allmänhet är lättare att arbeta med pojkar eftersom de oftast är rakare och enklare i sitt sätt än flickor och tror också att det kan ha påverkat arbetet med Anders på så sätt att Ettan upplevde honom som lättare att arbeta med än om det varit en flicka i Anders situation. Tvåan säger sig inte arbeta på olika sätt utifrån barnens könstillhörighet, utan säger sig arbeta utifrån barnets intressen, men medger att det kan ske omedvetet att man arbetar på olika sätt utifrån om barnet är en flicka eller en pojke. Trean försöker, liksom Tvåan, bemöta alla barn på samma sätt utifrån deras behov och individualitet. Men lägger även till att flickor och pojkar ofta har olika intressen och att det kan påverka vad man gör tillsammans med dem. Pojkars behov av hjälp med att sätta ord på sina känslor är i regel större än flickors (Dyregrov, 1990). Men Trean är också den enda som säger sig försöka bemöta barn utifrån deras personliga utveckling, det vill säga deras ålder och mognad. Enligt Gyllenswärd (1997) påverkar barns ålder och mognad hur de sörjer och reagerar på förlust, något som även Dyregrov (1990) anser.

Kapitel 6

Diskussion

En av våra frågeställningar var hur personalen på Lejonet såg på begreppen sorg och kris. De svar vi fått pekar på att sorg och kris alltid finns med i arbetet på akuthemmet, men under intervjutillfällena förekommer inte någon tydlig teoretisk koppling till själva begrepps användandet. Vi tycker oss emellertid kunna se hänvisningar som visar på teoretisk kunskap vad gäller begreppet kris, bland annat att kriser nämns som både förändring i den personliga utvecklingen och som en situation där man inte räcker till. Sorg sägs alltid finnas med men intervjupersonerna tar inte upp någon bredare teoretisk kunskap om den. Däremot tycks det finnas många teoretiska kopplingar till deras arbetssätt både vad det gäller sorg och kris, även om de inte nämner teorier i samband med hur de arbetar och det därför är väldigt svårt att säga om det handlar om teoretisk kunskap eller beprövad arbetserfarenhet. I vilket fall tycks det som att personalen införlivat en generös portion av teoretisk kunskap i sina vardagsteorier och på den vägen tillämpar denna i sitt arbete på akuthemmet. När det gäller bemötande av barn av olika kön blir svaret att man ser mer till individualiteten i skillnader i intressen, behov och utveckling. Det framförs dock ett antal skillnader mellan flickor och pojkar i svaren, vilket vi tolkar som att det finns stereotypa uppfattningar om kön, trots åsikten att man försöker bemöta alla barn lika. Som vi ser det förekommer mer eller mindre medvetna skillnader i arbetssättet med flickor och pojkar, något som även personalen till viss del är medveten om.

Det verkar inte som om intervjupersonerna har någon gemensam definition av begreppen sorg och kris och vi har funderat på om detta kan ha någon inverkan på deras arbete. Man måste dock ha i åtanke att de resultat vi fått fram i det här arbetet baseras på de teorier vi själva utgått från och ett enda intervjutillfälle. Att bli intervjuad kan innebära stor press för den som intervjuas och det kan vara svårt att veta vilka förväntningar man förväntas uppfylla. Om vi haft med fler frågor kring personalens teoretiska bakgrund hade resultatet också kunnat se annorlunda ut. Det är uppenbart redan från första början att personalen har teoretisk kunskap, eftersom alla är högskoleutbildade och även vidareutbildade inom verksamheten. Vi upplever att det är viktigt att lyfta fram och reflektera kring detta, eftersom vi inte vill ge en felaktig bild av personalens teoretiska kunskaper som svaga eller icke existerande. Det faktum att de inte benämner påtagliga teoretiska kunskaper om sorg och kris under intervjun kan bero på att de inte uppfattade det som att det var vad vi var ute efter. Dessutom har vi i efterhand insett

att vi borde ha frågat närmare om vad de menade med krisbearbetning då sådana frågor kunde ha fått fram mer teoretisk kunskap från deras sida, samt ha undersökt begreppen systemteori och miljöpedagogik, vilka personalen säger sig arbeta efter. Förutom det har vi även kommit fram till att det är mycket möjligt att personalen använder sig av andra teorier än de vi tagit upp. Allt detta är saker som man bör ta hänsyn till vid liknande framtida undersökningar.

Eftersom barns könsidentitet formas redan i tidig ålder (Berglund, 2000) tror vi att det kan vara svårt för personalen att bemöta alla lika, eftersom barnen ofta redan formats till att ha könsspecifika beteenden och behov. Den stora frågan är dock, även om man bortser från barnets kön, hur bra det över huvud taget är att möta individer från olika bakgrunder och med olika behov på samma sätt. Något vi reagerade på var att personalen trots att de såg skillnader mellan begreppen sorg och kris inte ansåg sig arbeta olika beroende på om barnen var i sorg eller kris. Om man jämför med akut somatisk sjukvård är det ju där självklart att man ska få vård omedelbart om man kommer in till akuten och att den vården ska ges utifrån de symptom man har. När det gäller barn som kommer till akuthemmet Lejonet har de alla både fysiska och psykiska behov som behöver och bör ses om omedelbart. Eftersom Lejonet inte är ett behandlingshem får barnen kanske inte den psykiska akutvård de behöver i form av anpassad behandling. Särskilt som personalen ibland inte vet något om barnet som kommer, tror vi att det kan finnas en risk för att stora och allvarliga behov kan missas. Om den risken finns och hur stor den i så fall är dock en fråga för framtida undersökningar. Vad vi däremot tycker oss se är att personalen utför sitt arbete med stor värme och professionellt engagemang och utifrån den kunskap och de resurser de har gör allt de kan för dessa barn. De lägger stor vikt vid att ge dem en trygg och lugn miljö under sin tid på akuthemmet och en trygg vuxen som är beredd att lyssna och finnas där. Man kan se det som att de jobbar på ett normativt och socialt plan, men att det kanske skulle behövas ett mer behandlingsinriktat arbete så att barnen snabbare kan komma igång med bearbetningen av sin sorg och/eller kris. Det är emellertid en systemfråga, alltså en fråga som rör själva upplägget av hur barn tas om hand i allmänhet och även det något som framtida undersökningar skulle kunna fokusera på. Vi ser det som att barnen får utstå ännu en separation när de flyttas från Lejonet, kanske precis när de skapat en trygg relation, och inte har några direkta möjligheter att bevara den relationen i framtiden. Vi tror även att dessa ständiga separationer kan vara slitsamma för personalen som ju, trots att det är deras arbete att ta hand om dessa barn, gör en förlust varje gång barnets placeringstid är slut och ofta inte får veta hur det går med barnet sedan. Vad som inte tas upp av intervjupersonerna är deras känslor inför att fästa sig vid barn som bara kommer och går. Vi

tror att professionaliteten i detta sammanhang blir en paradox. Personalen har till arbetsuppgift att finnas där och vara ett stöd för barnet, men även att släppa det vid en viss tidpunkt. Frågan detta väcker är hur mycket man som personal klarar av att ge och hur mycket man orkar engagera sig i varje barn. Samt om det för att klara av den här sortens arbete krävs att man inte går över gränsen från det professionella engagemanget till personligt engagemang, vilket innebär att man använder sin yrkesroll som ett skydd mot smärtsamma känslor som invaderar ens privatliv.

Barns sorg och kris har blivit av större intresse det senaste decenniet och det finns litteratur som tar upp hur barn i utsatta situationer bör få sina behov tillfredsställda. Det vi nu när arbetet går mot sitt slut kommit att tänka på är att barns sorg och kris ofta skrivs samman medan det i den allmänna sorgteorin står att det är mycket viktigt att se om personen är i sorg eller kris eftersom sorg och kris behöver delvis olika behandling (Fyhr, 1999). Vi undrar då om detta gäller även barn. Den litteratur vi har använt oss av verkar inte göra någon större åtskillnad mellan sorg och kris när det gäller hur barn ska behandlas. Istället verkar det vara behov, ålder och mognad som styr vilka behandlingsåtgärder som används. Vi har under arbetets gång saknat mer ingående information om vad skillnaden är mellan hur sorg och kris bör behandlas samt litteratur om barn som placeras på institution. Utifrån vår uppfattning är det här ett område som man borde utforska mer.

Kapitel 7

Avslutning

Syftet med uppsatsen var att ta reda på hur personalen på akuthemmet Lejonet definierar sorg och kris, undersöka om de använder sorg- och krisbegreppen i sitt arbete med barnen på akuthemmet, att undersöka vilka teoretiska kunskaper och vardagsteorier som tillämpas av personalen och hur dessa bemöter barn i sorg och/eller kris samt ta reda på om barnets kön påverkar personalen i deras arbete. Vi upplever att detta syfte är uppfyllt men också att vi under arbetets gång fått upp ögonen för ytterligare frågor kring det här området. Fyhr (1999) menar att det är av yttersta vikt att man får hjälp utifrån om man befinner sig i sorg eller kris. Men enligt våra intervjupersoner befann sig de flesta barnen i både sorg och kris. En av de saker vi kommit att undra över är hur man i dessa fall ska välja hur man arbetar med dessa barn och hur man bestämmer vilken process som väger tyngst. Vårt helhetsintryck från Lejonet är dock att det där är krisen man ser, åtminstone i första hand. Vi upplever att den delen av vår problemformulering som säger att det är svårt att skilja på sorg och kris stämmer, men känner oss inte riktigt säkra på exakt hur allvarliga konsekvenser sammanblandningen av begreppen kan få när det gäller barn. Detta skulle enligt vår åsikt kunna vara ytterligare en fråga att söka svar på i framtiden. När det gäller vår tro att könsskillnader förekommer och påverkar arbetet med barn i sorg och kris anser vi det bevisat att de är så, på medveten eller omedveten nivå, hos personalen på Lejonet. Detta är något som vi anser bevisar att könssocialiseringen börjar i så tidig ålder att barn inte ses som bara barn, utan ofrånkomligt ses som individer av olika kön. Om detta ska kunna förändras måste hela samhällets attityd angående könsroller bli annorlunda. Vår tanke är att barn borde få lov att vara barn och senare i livet kunna vara de individer de vill vara utifrån sina egna önskningar och personliga egenskaper och inte beroende på samhällets förväntningar på dem som personer med en viss könstillhörighet. Vi tror att en sådan utveckling skulle gynna både flickor och pojkar i till exempel sorg och kris, på så sätt att den skulle ge mer utrymme för att behandlingsmetoder utvecklades utifrån enskilda behov.

Vår sammanfattade uppfattning om sorg, kris och kön är att de i det här sammanhanget ofta hänger samman och bildar en helhet som man bör ta hänsyn till-på ett eller annat sätt.

Referenslista

Andersson, M., & Ingemarsson, K. (1994). *Kris och katastrof. En handbok för skolan*. Arlöv: Berlings.

Berglund, S-A. (2000). *Socialpedagogik. I goda möten skapas goda skäl*. Lund: Studentlitteratur.

Cullberg, J. (2003). *Kris och utveckling en psykodynamisk och socialpsykiatrisk studie* (4:e uppl.). Stockholm: Natur och Kultur.

Dyregrov, A. (1990). *Barn i sorg*. Lund: Studentlitteratur

Dyregrov, A. (1999). *Sorg och omsorg*. Lund: Studentlitteratur.

Fahrman, M. (1993). *Barn i kris*. Lund: Studentlitteratur.

Foster, S. (1990). *Barn, död och sorg. Om barn i sörjande familjer*. Stockholm: Norstedt.

Fyhr, G. (1999). *Hur man möter människor i sorg*. Stockholm: Natur och Kultur.

Gyllenswärd, G. (1997). *Stöd för barn i sorg*. Borås: Rädda Barnen.

Holme, I., & Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Killén, K. (1994). *Svikna barn. Om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen* (2:a uppl.). Falun: AiT

Lalander, P., & Johansson, T. (2002). *Ungdomsgrupper i teori och praktik* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 050220, från www.vetenskapsradet.se

Bilaga 1

Intervju

Tema; sorg och kris.

1. Använder ni er av begreppen sorg och kris i ert arbete?
 - Om inte, vilka begrepp använder ni er av?
2. Vad betyder begreppet sorg för dig?
 - Vad handlar sorg om enligt dig?
3. Vad betyder begreppet kris för dig?
 - Vad handlar kris om enligt dig?

Tema; tillämpning av teoretisk kunskap och vardagsteorier i arbetet med barn i sorg och kris.

1. Hur såg barnets situation ut innan det kom hit?
 - Vilken bakgrund hade det?
 - Vilka hemförhållanden kom det ifrån?
2. Anser du att det här barnet drabbats av sorg, kris, båda eller ingetdera?
3. Vad tyckte du att det här barnet behövde mest av allt när det kom till er?
 - Vad var dess största behov?
4. Varför ansåg du att just det här behovet var så viktigt att tillfredsställa?
5. På vilket sätt upplevde du att du kunde hjälpa/stötta barnet?
6. Tycker du själv att du arbetar på ett annat sätt med barn som du tror drabbats av kris än med barn som du tror drabbats av sorg?
 - På vilket sätt arbetar du i så fall annorlunda?

Tema; kön.

1. Tror du att barnet skulle ha betett sig annorlunda om det varit av ett annat kön?
2. Kan barnets kön påverkat ditt sätt att arbeta?
 - Skulle du ha arbetat på ett annat sätt om barnet varit av ett annat kön?
 - På vilket sätt hade du i så fall arbetat annorlunda?
3. Tror du att flickor och pojkar i utsatta situationer har olika behov?

Bilaga 2

Matris

	Intervju 1				
		Allmänt			
Kris och sorg					
	Pojke		Flicka		
		Allmänt			
Tillämpning av teorier					
	Pojke		Flicka		
		Allmänt			
Kön					
	Pojke		Flicka		
Bakgrund	Pojke		Flicka		

Högskolan Trollhättan / Uddevalla
Institutionen för individ och samhälle
Socialpedagogiska programmet
Box 1236
462 28 Vänersborg
Besöksadress: Vänerparken 5
Tel 0521 26 40 01 Fax 0521 26 40 99
www.htu.se